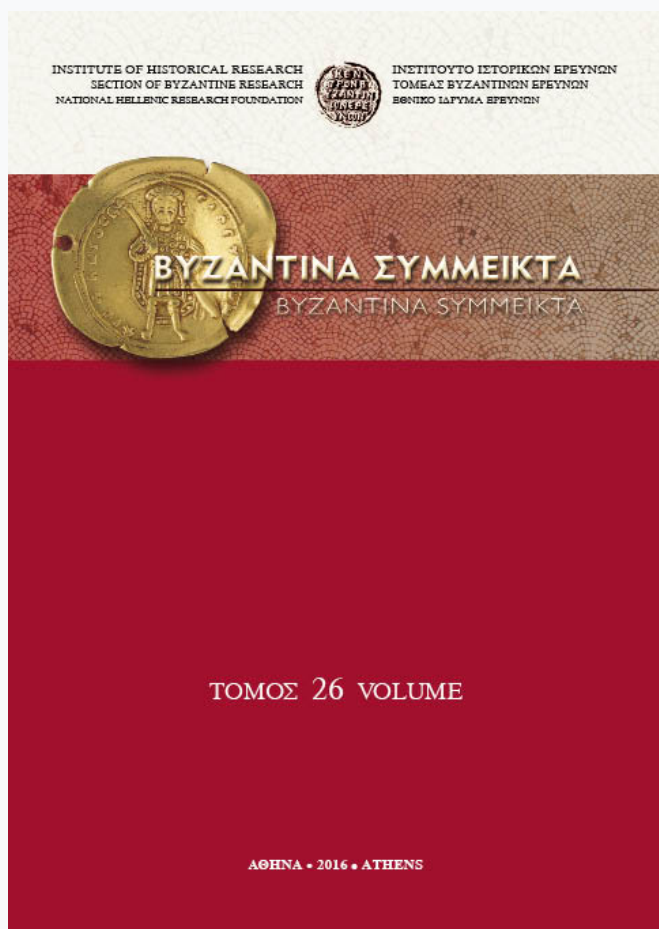

Byzantina Symmeikta

Vol 26, No 2 (2016)

BYZANTINA SYMMEIKTA 26

Το Θεωρητικό ηγεμονικό πρότυπο στο ιστορικό έργο του Ιωσήφ Γενεσίου Περί Βασιλειών

Κωνσταντίνος ΠΑΪΔΑΣ

doi: [10.12681/byzsym.8917](https://doi.org/10.12681/byzsym.8917)

Copyright © 2016, Κωνσταντίνος Παΐδας

This work is licensed under a [Creative Commons Attribution-NonCommercial-ShareAlike 4.0](https://creativecommons.org/licenses/by-nc-sa/4.0/).

To cite this article:

ΠΑΪΔΑΣ Κ. (2016). Το Θεωρητικό ηγεμονικό πρότυπο στο ιστορικό έργο του Ιωσήφ Γενεσίου Περί Βασιλειών. *Byzantina Symmeikta*, 26(2), 211–245. <https://doi.org/10.12681/byzsym.8917>

INSTITUTE OF HISTORICAL RESEARCH
SECTION OF BYZANTINE RESEARCH
NATIONAL HELLENIC RESEARCH FOUNDATION

ΙΝΣΤΙΤΟΥΤΟ ΙΣΤΟΡΙΚΩΝ ΕΡΕΥΝΩΝ
ΤΟΜΕΑΣ ΒΥΖΑΝΤΙΝΩΝ ΕΡΕΥΝΩΝ
ΕΘΝΙΚΟ ΙΔΡΥΜΑ ΕΡΕΥΝΩΝ

ΒΥΖΑΝΤΙΝΑ ΣΥΜΜΕΙΚΤΑ

BYZANTINA SYMMEIKTA

ΚΩΝΣΤΑΝΤΙΝΟΣ ΠΑΪΔΑΣ

ΤΟ ΘΕΩΡΗΤΙΚΟ ΗΓΕΜΟΝΙΚΟ ΠΡΟΤΥΠΟ ΣΤΟ ΙΣΤΟΡΙΚΟ ΕΡΓΟ
ΤΟΥ ΙΩΣΗΦ ΓΕΝΕΣΙΟΥ *ΠΕΡΙ ΒΑΣΙΛΕΙΩΝ*

ΑΘΗΝΑ • 2016 • ATHENS

ΚΩΝΣΤΑΝΤΙΝΟΣ ΠΑΪΔΑΣ

ΤΟ ΘΕΩΡΗΤΙΚΟ ΗΓΕΜΟΝΙΚΟ ΠΡΟΤΥΠΟ ΣΤΟ ΙΣΤΟΡΙΚΟ ΕΡΓΟ ΤΟΥ ΙΩΣΗΦ ΓΕΝΕΣΙΟΥ *ΠΕΡΙ ΒΑΣΙΛΕΙΩΝ*

Στον ιστορικό Ιωσήφ Γενέσιο αποδίδεται το έργο *Περί βασιλειών*¹, στο οποίο εκτίθενται συνοπτικά τα ιστορικά γεγονότα που έλαβαν χώρα μεταξύ των ετών 813 και 886². Από πολύ ενωρίς η έρευνα επικεντρώθηκε στον ακριβή προσδιορισμό του μνημονευόμενου και από τον Ιωάννη Σκυλίτζη προσώπου αυτού και στη σύνδεσή του με κάποιο γνωστό μέλος του οίκου των Γενεσίων. Κατά την επικρατέστερη άποψη πρόκειται για τον Ιωσήφ Γενέσιο, υιό ή εγγονό του Κωνσταντίνου του Αρμενίου³, αλλά

1. Έκδ. *Iosephi Genesisii Regum libri quattuor*, A. LESMUELLER-WERNER et I. THURN [CFHB, XIV], Berlin-New York 1978.

2. Για μία γενική θεώρηση του βίου και το έργου του Ιωσήφ Γενεσίου βλ. ενδεικτικά *Iosephi Genesisii Regum libri quattuor*, LESMUELLER-WERNER et THURN, ix-xxix· H. HUNGER, *Die hochsprachliche profane Literatur der Byzantiner* [Byzantinisches Handbuch, 5.1], München 1978, 351-354· ΑΠ. ΚΑΡΠΟΖΗΛΟΣ, *Βυζαντινοί Ιστορικοί και Χρονογράφοι*, τ. Β', Αθήνα 2002, 315-330· A.P. KAZHDAN, *A History of Byzantine Literature (850-1000)*, ed. C. ANGELIDI, Athens 2006, 144-152. Για τη γλώσσα και το ύφος του Γενεσίου βλ. A. WERNER, *Die Syntax des einfachen Satzes bei Genesisios*, BZ 31 (1931), 258-323· ST. LINNÉR, *Sprachliches und Stilistisches zu Genesisios*, *Eranos* 44 (1946), 193-207.

3. Σχετικά βλ. F. HIRSCH, *Byzantinische Studien*, Leipzig 1876, 118· C. DE BOOR, *Zu Genesisios*, BZ 10 (1901), 62-65· *Iosephi Genesisii Regum libri quattuor*, LESMUELLER-WERNER et THURN, ix-xi· HUNGER, *Die hochsprachliche profane Literatur der Byzantiner*, 351· A. ΜΑΡΚΟΠΟΥΛΟΣ, *Quelques remarques sur la famille des Genesisioi aux IXe-Xe siècles*, ZRVI 24/25 (1986), 103-108 (επί του προκειμένου 103-104)· ΤΟΥ ΙΔΙΟΥ, *Genesisios: A study*, στο: S. ΚΟΤΖΑΒΑΣΣΙ – G. ΜΑΥΡΟΜΑΤΙΣ (eds.), *Realia Byzantina*, Berlin-New York 2009, 137-150 (συγκρατούμενα 137-140)· A. ΚΑΛΔΕΛΛΙΣ, *Genesisios. On the Reigns of the Emperors* [Byzantina Australiensia, 11], Canberra 1998, XV-XXI· E. ΚΟΥΝΤΟΥΡΑ-ΓΑΛΑΚΕ, *The origins of the*

επ' αυτού έχουν διατυπωθεί επιφυλάξεις⁴, και επομένως το θέμα παραμένει προς διερεύνηση. Το ενδιαφέρον των ερευνητών προσήλκυσε, επίσης από πολύ ενωρίς, το ζήτημα των πηγών που αξιοποίησε ο συντάκτης των *Βασιλειών* και, κυρίως, η σχέση του έργου με τη *Συνέχεια του Θεοφάνη*. Επ' αυτού, σύμφωνα με την πιθανότερη εκδοχή και τα δύο κείμενα αρούνται από κάποια κοινή πηγή, αλλά και αυτό το ζήτημα δεν έχει διευθετηθεί οριστικά⁵. Στο πλαίσιο της παρούσας μελέτης το κείμενο των

Genesios Family and its connections with the Armeniakon theme, *BZ* 93 (2000), 464-473 (επ' αυτού 465). J.-C. CHEYNET, Les Génésioi, στο: TH. ANTONOPOULOU – S. KOTZABASSI – M. LOUKAKI (eds.), *Myriobiblos. Essays on Byzantine Literature and Culture*, Boston-Berlin-Munich 2015, 71-83 (επί του προκειμένου 75-76).

4. Σχετικά βλ. H. WÄSCHKE, Genesios, *Philologus* 37 (1878), 255-276 (συγκεκριμένα 259). ΑΠ. ΚΑΡΠΟΖΗΛΟΣ, Συμβολή στη μελέτη του βίου και του έργου του Ιωάννη Μανρόποδος, *Ιωάννινα* 1982, 155-156. ΤΟΥ ΙΔΙΟΥ, Βυζαντινοί Ιστορικοί και Χρονογράφοι, 316-317. J. SIGNES CODOÑER, Constantino Porfirogéneto y la fuente comun de Genesio y Theophanes Continuatus I-IV, *BZ* 86/87 (1993-1994), 319-341. ΤΟΥ ΙΔΙΟΥ, Lust am Erzählen. Heiligenviten als Grundlage der Geschichtsschreibung im 10. Jahrhundert und der Weg nach Bagdad, στο: P. ODORICO et AL. (eds.), *L'écriture de la mémoire. La littérature de l'historiographie. Actes du IIIe colloque international "ΕΡΜΗΝΕΙΑ"*, Nicosie, 6-7-8 mai 2004, Paris 2006, 85-105.

5. Για τη σχέση του έργου του Γενεσίου με τη *Συνέχεια του Θεοφάνη*, καθώς και για το ζήτημα των πηγών των *Βασιλειών* βλ. HIRSCH, *Byzantinische Studien*, 116-120. A. DILLER, Excerpts from Strabo and Stephanus in Byzantine Chronicles, *TAPA* 81 (1950), 241-253 (αναφορικά με τον Γενέσιο 246-248). R.J.H. JENKINS, The Classical Background of the *Scriptores post Theophanem*, *DOP* 8 (1954), 13-30. F. BARIŠIĆ, Génésios et le Continuateur de Théophane, *Byz* 28 (1958), 119-133. ΤΟΥ ΙΔΙΟΥ, Les sources de Génésios et du Continuateur de Théophane pour l'histoire du règne de Michel II (820-829), *Byz* 31 (1961), 257-271. A.P. KAZDAN, Iz istorii vizantijskoj chronografii X v. 3, *VV* 21 (1962), 95-117 (επ' αυτού 109, 112, 116). P. KARLIN-HAYTER, Les Tauroscythes de Génésios, *Byz* 40 (1970), 236-237. ΤΗΣ ΙΔΙΑΣ, Etudes sur les deux histoires du règne de Michel III, *Byz* 41 (1971), 469-474. J. N. LJUBARSKII, Theophanes Continuatus und Genesios. Das Problem einer gemeinsamen Quelle, *Bsl* 48 (1987), 12-27. SIGNES CODOÑER, Constantino Porfirogéneto, 319-341. B. N. ΒΑΣΙΛΑΟΥ, Οι αποκλίσεις Γενεσίου και Συνέχειας Θεοφάνη για τη βασιλεία του Μιχαήλ Γ', *Σύμμεικτα* 10 (1996), 75-103. KALDELLIS, *Genesios. On the Reigns of the Emperors, XXI-XXIV*. G.M. GRECO, Note sulla mimesi letteraria nella *Historia regum* di Giuseppe Genesio, *Atti della Accademia Pontaniana* 49 (2000), 125-138. B. FLUSIN, Les *Excerpta* constantiniens. Logique d'une anti-histoire, στο: S. PITTA (ed.), *Fragments d'historiens grecs autour de Denys d'Halicarnasse*, Roma 2001, 537-559 (επί του προκειμένου 543, 546 και 548). MARKOPOULOS, Genesios: A study, 137-150 (συγκεκριμένα 140-142, 147-148). KARLIN-HAYTER, Les Tauroscythes de Génésios, 236-237.

Βασιλειών θα εξεταστεί ως αυθύπαρκτη αφήγηση, η οποία αποκαλύπτει την ιδεολογία του αφηγητή (δηλ. της «φωνής» που απευθύνεται στον αποδέκτη της αφήγησης⁶) αναφορικά με την εικόνα του ιδανικού ηγεμόνος⁷. Κατά τον τρόπο αυτόν θα αναδειχθεί το θεωρητικό ηγεμονικό πρότυπο που αναδύεται από τις Βασιλείες και θα διαφανεί αν ο αφηγητής κατά τη σκιαγράφηση των μνημονευόμενων αυτοκρατόρων ακολουθεί με συνέπεια ένα ηγεμονικό πρότυπο ή υποπίπτει σε αντιφάσεις, οι οποίες θα πρέπει να ερμηνευτούν.

Στην πολιτική θεωρία των Βυζαντινών ο φορέας της βασιλικής εξουσίας έπρεπε να διακρίνεται για συγκεκριμένες αρετές, προκειμένου να δικαιώνει στη συνείδηση των υπηκόων του την (εκ Θεού και δια των καθεστωτικών παραγόντων) εκλογή του στο ύπατο αξίωμα. Πιο συγκεκριμένα, ο βασιλεύς επιβαλλόταν να διακρίνεται για το ευσεβές του φρόνημα, για την απόλυτη

6. Για το σημασιολογικό περιεχόμενο των όρων *αφηγητής* και *αποδέκτης της αφήγησης* βλ. ενδεικτικά J. LINTVELT, Οι βαθμίδες του λογοτεχνικού αφηγηματικού κειμένου (μτφ. Α. ΚΑΣΤΡΙΝΑΚΗ), στο: Β. ΚΑΛΛΙΠΟΛΙΤΗΣ (επιμ.), *Θεωρία της αφήγησης*, Αθήνα 1991, 97-124 (επ' αυτού 104-106).

7. Οι ιδιότητες που συνθέτουν την εικόνα του ιδανικού ηγεμόνος αποτέλεσαν το αντικείμενο διερεύνησης των βυζαντινών *κατόπτρων ηγεμόνος*. Το γραμματειακό είδος αυτό βρισκόταν σε διαρκή διάλογο και με άλλες εκφράσεις της πολιτικής θεωρίας των Βυζαντινών, όπως π.χ. τα *βασιλικά εγκώμια* και τα προοίμια των νομοθετικών έργων. Για το ζήτημα αυτό βλ. P. HADOT, *Fürstenspiegel*, RAC 8 (1972), 555-632· W. BLUM, *Byzantinische Fürstenspiegel*. *Agapetos, Theophylakt von Ochrid, Thomas Magistros* [Bibliothek der griechischen Literatur, 14], Stuttgart 1981, 1-58· I. ČIČUROV, *Gesetz und Gerechtigkeit in den byzantinischen Fürstenspiegeln des 6.-9. Jahrhunderts*, στο: L. BURGMANN – M.-Th. FÖGEN – A. SCHMINCK (eds.), *Cupido legum*, Frankfurt 1985, 33-45· G. PRINZING, *Beobachtungen zu "integrierten" Fürstenspiegeln der Byzantiner*, JÖB 38 (1988), 1-31· Κ. ΠΑΙΔΑΣ, *Η θεματική των βυζαντινών «κατόπτρων ηγεμόνος» της πρώιμης και μέσης περιόδου (398-1085). Συμβολή στην πολιτική θεωρία των Βυζαντινών*, Αθήνα 2005· ΤΟΥ ΙΔΙΟΥ, *Τα βυζαντινά «κάτοπτρα ηγεμόνος» της ύστερης περιόδου (1254-1403). Εκφράσεις του βυζαντινού βασιλικού ιδεώδους*, Αθήνα 2006· P. ODORICO, *Les miroirs des princes à Byzance. Une lecture horizontale*, στο: P. ODORICO (ed.), *L'éducation au gouvernement et à la vie. La tradition des règles de vie de l'antiquité au moyen-âge*, Centre d'études Byzantines, néo-helleniques et sud-est européennes, École des Hautes Études en Sciences Sociales [Autour de Byzance, 1], Paris 2009, 223-246· R. SOTO AYALA, *Los "Espejos de príncipe" en el mundo bizantino como continuidad de la tradición retórico-política isocrática*, Tesis Doctoral, Universidad de Granada, Facultad de Filosofía y Letras, Granada 2008· S. NICOLAE, "Basileus". Sur l'histoire d'un mot dans miroirs des princes byzantins. Etude sémantique et statistique, *RESEE* 50 (2012), 123-133.

αφοσίωσή του στο ορθό δόγμα και για το ειλικρινές ενδιαφέρον του να καθοδηγεί τους υπηκόους του στην οδό της ευσεβείας. Ακολούθως, όφειλε να αποδεικνύει με κάθε ενέργεια και κάθε λόγο του την προσήλωσή του στις επιταγές του δικαίου, το ειλικρινές ενδιαφέρον του για τη διατήρηση της ειρηνικής έννομης τάξης και της κοινωνικής συνοχής, καθώς και την αμεροληψία του κατά την άσκηση των καθηκόντων του. Πέραν αυτών, έπρεπε να καθ' όλη τη διάρκεια της βασιλείας του να παρέχει αδιαμφισβήτητα τεκμήρια για την αποτελεσματικότητά του αναφορικά με την προάσπιση της αυτοκρατορίας από κάθε απειλή, για τα φιλάνθρωπα αισθήματά του έναντι των υπηκόων του, για την άρτια ηθική του συγκρότηση, καθώς και για την ικανότητά του να διαχειρίζεται με σύνεση τους δημοσιονομικούς πόρους της αυτοκρατορίας και να επιλέγει τα κατάλληλα πρόσωπα για τις νευραλγικές θέσεις του κρατικού μηχανισμού. Οι θεμελιώδεις αυτές αρχές της πολιτικής σκέψης των Βυζαντινών, οι οποίες ανιχνεύονται ήδη από την εποχή του Ευσεβίου Καισαρείας, τύγχαναν καθολικής αποδοχής όχι μόνον από τους απλούς πολίτες και τους κρατικούς αξιωματούχους της αυτοκρατορίας, αλλά ακόμα και από τους ίδιους τους φορείς της βασιλικής εξουσίας. Αυτό προκύπτει αβίαστα από τη μελέτη των επισήμων εκφράσεων της αυτοκρατορικής ιδεολογίας (προοίμια νομοθετικών έργων, νομίσματα και αυτοκρατορικές σφραγίδες, βασιλικοί λόγοι, κάτοπτρα ηγεμόνος, εικονικές αναπαραστάσεις αυτοκρατόρων), καθώς και από την επίσημη τιτλοφορία που χρησιμοποιούνταν για τον φορέα της βασιλικής εξουσίας (π.χ., *θεοστεφής, εὐσεβέστατος, νικητής, φιλάνθρωπος, θεοφιλής, φιλόθεος κ.λπ.*)⁸.

8. Από την πλούσια βιβλιογραφία που αφορά στην αυτοκρατορική ιδεολογία και στο αυτοκρατορικό ιδεώδες βλ. ενδεικτικά E. DÉMOUGEOT, *La théorie du pouvoir impérial au début du Ve s.*, στο: *Mélanges de la Société toulousaine d'études classiques I*, Toulouse 1946, 191-206· I. KARAYANNOPOULOS, *Der frühbyzantinische Kaiser*, BZ 49 (1956), 369-384· ΤΟΥ ΙΔΙΟΥ, *Η πολιτική θεωρία των Βυζαντινών*, Θεσσαλονίκη 1992, 13-22, 25-35, 37-42· E. BARKER, *Social and Political Thought in Byzantium*, Oxford 1957, passim· H. HUNGER, *Prooimion. Elemente der byzantinischen Kaiseridee in den Arengen der Urkunden* [WBS 1], Wien 1964· ΤΟΥ ΙΔΙΟΥ (ed.), *Das byzantinische Herrscherbild*, Darmstadt 1975· R. FARINA, *L'imperatore cristiano in Eusebio di Cesarea. La prima teologia politica del cristianesimo*, Zürich 1966· FR. DVORNIK, *Early Christian and Byzantine political philosophy: origins and background* [Dumbarton Oaks Studies, 9], Washington D.C 1966· H. AHRWEILER, *L'idéologie politique de l'empire byzantin*, Paris 1975, passim· G. RÖSCH, *Onoma Basileias. Studien zum offiziellen Gebrauch der Kaisertitel in spätantiker und frühbyzantinischer Zeit*, Wien 1978· A.

Ο αφηγητής των *Βασιλειών* ανακολουθώντας το θεμελιώδες αξίωμα της πολιτικής θεωρίας της αυτοκρατορίας, προβάλλει το ευσεβές φρόνημα ως πρωταρχική αρετή, για την οποία επιβάλλεται να διακρίνεται ο φορέας της βασιλικής εξουσίας. Θεμελιώδη έκφραση ευσέβειας συνιστά η απαρέγκλιτη πίστη στο ορθό δόγμα και η προστασία του από κάθε απόπειρα αλλοίωσης και παραχάραξης. Ως εκ τούτου, δεν προκαλεί καμία έκπληξη στον αποδέκτη της αφήγησης των *Βασιλειών* το γεγονός ότι η εικονομαχία καταδικάζεται απερίφραστα και η βασιλεία των εικονομάχων αυτοκρατόρων εξ ορισμού αξιολογείται αρνητικά⁹.

PERTUSI, Il pensiero politico e sociale bizantino dalla fine del secolo VI al secolo XIII, στο: L. FIRPO (ed.), *Storia delle idee Politiche Economiche e Sociali*, Torino 1982, 667-816· G. DAGRON, *Empereur et prêtre. Etude sur le "césaropapisme" byzantin*, Paris 1996· ΠΑΙΔΑΣ, *Η θεματική των βυζαντινών «κατόπτρων ηγεμόνων»*, passim· ΤΟΥ ΙΔΙΟΥ, *Τα βυζαντινά «κατόπτρα ηγεμόνων»*, passim· ΑΙΚ. ΧΡΙΣΤΟΦΙΛΟΠΟΥΛΟΥ, *Τὸ πολίτευμα καὶ οἱ θεομοὶ τῆς βυζαντινῆς αὐτοκρατορίας (324-1204). Κράτος-διοίκηση-οικονομία-κοινωνία*, Ἀθήνα 2004, 30-46, 83-86, 352.

9. Ο Λέων Ε΄ ως εικονομάχος σκιαγραφείται με μελανά χρώματα από τον αφηγητή, ενώ ακόμα και η συστηματική συμμετοχή του στη λατρευτική ζωή της Εκκλησίας γίνεται αντικείμενο ειρωνείας από τον αφηγητή υπό το πρόσχημα της παράφωνης ψαλμωδίας του. Σχετικά βλ. Ἰωσήφ Γενέσιος, *Περὶ βασιλειῶν*, Α΄, 16.37-38 (14) [στο εξής: Γενέσιος, βιβλίο, κεφάλαιο και παράγραφος, και ο αριθμός σελίδας σε παρένθεση]. Για τον Λέοντα Ε΄ βλ. γενικά D. TURNER, The origins and accession of Leo V (813-820), *JÖB* 40 (1990), 171-203· Θ. Κ. ΚΟΡΡΕΣ, *Λέων Ε΄ ο Αρμένιος και η εποχή του. Μία κρίσιμη δεκαετία για το Βυζάντιο (811-820)*, Θεσσαλονίκη 1996. Στο ίδιο πνεύμα, η βασικότερη αιτία της αρνητικής θεώρησης του Θεοφίλου από τον αφηγητή των *Βασιλειών* έγκειται κατά βάση στην εικονομαχική του πολιτική και στην εμμονή του σε αυτήν ακόμα και όταν προσμετρούσε τις τελευταίες ώρες της ζωής του. Σχετικά βλ. Γενέσιος, Γ΄, 15.6-12 (50). Όπως μας πληροφορεί ο αφηγητής [Γενέσιος, Γ΄, 19 (52-53)], το πάθος του Θεοφίλου κατά των εικόνων τον οδήγούσε πολλές φορές να αντιμετωπίζει με τρόπο σκληρό και βάνανσο τους εικονόφιλους. Επιπλέον, εξαιτίας της θρησκευτικής πολιτικής του Θεοφίλου στο ζήτημα των εικόνων η αυτοκρατορία επλήγη από φυσικά φαινόμενα (σεισμούς) και από δυσμενείς κλιματολογικές συνθήκες, γεγονότα που οφείλονταν στη δυσμένεια της αρχέτυπης εξουσίας προς το πρόσωπό του. Τέλος, η εμμονή του Θεοφίλου κατά των εικόνων διατάραξε σημαντικά και την κοινωνική γαλήνη της αυτοκρατορίας, καθώς πολλοί εικονόφιλοι εξαναγκάστηκαν να εκπατριστούν, ενώ προκάλεσε και κλυδωνισμούς στον χώρο της Εκκλησίας με ατυχείς επιλογές προσώπων, όπως εκείνη του εικονομάχου πατριάρχη Κων/πόλεως Ιωάννη Γραμματικού. Αντιθέτως προς τους εικονομάχους Λέοντα Ε΄ και Θεόφιλο, η αυτοκράτειρα Θεοδώρα εγκωμιάζεται κατ' επανάληψιν για το ευσεβές της φρόνημα, έκφραση του οποίου αποτέλεσε η απόφασή της να θέσει τέλος στην εικονομαχία, να αποκαταστήσει τις ιερές εικόνες και τους εικονόφιλους αρχιερείς που

Στον ιδεολογικό κόσμο του αφηγητή των *Βασιλειών* η υιοθέτηση της εικονομαχικής πολιτικής φέρει τον φορέα της βασιλικής εξουσίας σε πλήρη αντίθεση με την εύνοια της ευσέβειας¹⁰. Αυτό με τη σειρά του αμαυρώνει την εικόνα των εικονομάχων αυτοκρατόρων στη συνείδηση του *αποδέκτη της αφήγησης*, αιτιολογεί την αρνητική θεώρησή τους από τον αφηγητή και προοικονομεί την πλήρη ανατροπή του πολιτικού τους οράματος (εγκαθίδρυση δυναστείας) και της θρησκευτικής τους πολιτικής. Ως εκ τούτου, η εύνοια του θείου έναντι του φορέα της βασιλικής εξουσίας εξαρτάται από τον βαθμό της ευσέβειάς του και από την απαρέγκλιτη πίστη του στο ορθό δόγμα¹¹. Στο σημείο αυτό θα πρέπει να επισημανθεί ότι ο αφηγητής των *Βασιλειών* υιοθετεί πλήρως την άποψη των θεωρητικών πολιτικών στοχαστών της αυτοκρατορίας, σύμφωνα με την οποία κάθε εκτροπή του φορέα της βασιλικής εξουσίας από την ορθή πίστη συνιστά πράξη μέγιστης ασέβειας έναντι της υπερκόσμιας εξουσίας και αναπόφευκτα εκφυλίζει τον βασιλέα σε τύραννο¹². Αδιαμφισβήτητη έκφραση ευσέβειας συνιστούν οι χορηγίες

είχαν διωχθεί ένεκα των θρησκευτικών τους πεποιθήσεων, να καθαιρέσει τον εικονομάχο πατριάρχη Ιωάννη Γραμματικό και να αναδείξει πατριάρχη Κων/πόλεως τον ευσεβή Μεθόδιο. Σχετικά βλ. Γενέσιος, Δ', 1.2 (55) και Δ', 3 (57-58). Για τη δεύτερη φάση της εικονομαχίας και για τον ρόλο της Θεοδώρας βλ. KARLIN-HAYTER, *Etudes sur les deux histoires*, 469-474 (επί του προκειμένου 455). J. SIGNES CODONER, *El Periodo del Segundo Iconoclasmo en Theophanes Continuatus: Analisis y comentario de los tres primeros libros de la Cronica*, Amsterdam 1995, passim, όπου παρατίθεται και πλούσια βιβλιογραφία.

10. Στην αφήγηση των *Βασιλειών* δεν απουσιάζουν αναφορές σε εκδηλώσεις ευσέβειας εκ μέρους του Θεοφίλου, όπως επί παραδείγματι το γεγονός ότι εκείνος συνήθιζε να προσεύχεται στον ναό της Παναγίας των Βλαχερνών. Σχετικά βλ. Γενέσιος, Γ', 17.43-45 (51). Ωστόσο, οι εκδηλώσεις αυτές επ' ουδενί αρκούν για να αντισταθμίσουν στην κρίση του αφηγητή το γεγονός ότι ο Θεόφιλος ήταν διάπυρος πολέμιος των εικόνων και επομένως αιρετικός.

11. Σχετικά βλ. Γενέσιος, Δ', 2.38-41 (56). Ενδεικτική είναι η άποψη του αφηγητή, σύμφωνα με την οποία οι στρατιωτικές επιτυχίες του Βασιλείου Α' έναντι των εχθρών του οφείλονταν στην εύνοια του Θεού προς εκείνον, ο οποίος διακρινόταν για το ευσεβές του φρόνημα. Στο πνεύμα αυτό μάλιστα, ο αφηγητής μαρτυρεί ότι σε μία κρίσιμη καμπή των πολεμικών επιχειρήσεων κατά των Παυλικιανών της Τεφρικής ο Βασίλειος εξασφάλισε τη θεία αρωγή προσευχόμενος *ἐν συντριβῇ καρδίας καὶ στεναγμοῖς* στον ναό των Αρχαγγέλων. Σχετικά βλ. Γενέσιος, Δ', 34.54-66 (85).

12. Γενέσιος, Α', 14.60-64 (12). Στο πνεύμα αυτό ο Λέων Ε' επικρίνεται σφόδρα από τον αφηγητή των *Βασιλειών*, ο οποίος τον κατατάσσει στη χορεία των τυράννων

και τα αναθήματα σε ναούς και μονές, η ανέγερση ναών καθώς και η ανακαίνιση ναών και μονών με δαπάνες του βασιλέως¹³. Κατά τον αφηγητή των *Βασιλειών* η χειρότερη μορφή κατάχρησης της βασιλικής εξουσίας έγκειται στο να διασαλεύει ο φορέας της την εκκλησιαστική

για την ασεβή στάση του στο ζήτημα της εικονομαχίας, καθώς και για την άκαμπτη και σκληρή τοποθέτησή του έναντι των εικονολατρών. Επιβάλλεται να επισημανθεί μάλιστα πως, μολονότι αρκετές φορές ο Λέων Ε΄ παρουσιάζεται από τον αφηγητή να εκδηλώνει τον σεβασμό του προς την υπερκόσμια αρχή, ωστόσο η απομάκρυνσή του από την ορθή πίστη με την υιοθέτηση της εικονοκλαστικής ιδεολογίας αναιρεί την όποια αξία των εκδηλώσεων αυτών και τον καθιστά θεομίσητο και τύραννο. Σχετικά βλ. Γενέσιος, Α΄, 4.1 (5), Α΄, 13 (10-11), Α΄, 16.11 (14), Α΄, 18.83-86 (16), Α΄, 20.55-82 (18-19), Α΄, 22.2-3 (20), Α΄, 24.44-46 (21). Στο ίδιο πνεύμα, ο Μιχαήλ Β΄ επικρίνεται πέραν της παραβίασης σοβαρών κανόνων της Εκκλησίας –ο αφηγητής πληροφορεί τον *αποδέκτη της αφήγησης* ότι ο Μιχαήλ Β΄ νυμφεύθηκε την Ευφροσύνη, θυγατέρα του έκπτωτου αυτοκράτορος Κωνσταντίνου Σ΄, μολονότι εκείνη προηγουμένως είχε περιβληθεί το μοναχικό ένδυμα– για την αστάθεια και τις παλινωδίες που χαρακτήριζαν τη θρησκευτική του πολιτική, καθώς, μολονότι αρχικά τάχθηκε κατά των εικονοκλαστών, εν συνεχεία αναίτια αντιμετώπισε με σκληρότητα αρκετά διακεκριμένα μέλη από τον κύκλο των εικονοφίλων. Σχετικά βλ. Γενέσιος, Β΄, 14.68-77 (35). Επίσης, ο βασικότερος λόγος, για τον οποίον ο στασιαστής Θωμάς χαρακτηρίζεται επανειλημμένως τύραννος από τον αφηγητή των *Βασιλειών* είναι η ασέβεια που τον διέκρινε, η οποία εκφράστηκε μέσω της επιλογής του να ηγηθεί ενός συνονθυλεύματος αλλοθρήσκων και αιρετικών, προκειμένου να καταλάβει τον θρόνο. Σχετικά βλ. Γενέσιος, Β΄, 3.44-45 (25). Για τον Θωμά τον Σλάβο και την επανάστασή του βλ. P. LEMERLE, *Thomas le Slave*, *TM* 1 (1965), 255-297· H. KÖPSTEIN, *Zur Erhebung des Thomas*, στο: H. KÖPSTEIN – F. WINKELMANN (eds.), *Studien zum 8. und 9. Jahrhundert in Byzanz*, Berlin 1983, 61-87. Κατ’ αναλογία, η αυτοκράτειρα Θεοδώρα και ο Μιχαήλ Γ΄ επαινούνται απερίφραστα για την αποκατάσταση των ιερών εικόνων και την αποκήρυξη της εικονομαχικής πολιτικής. Με σαφήνεια μάλιστα ο αφηγητής προβάλλει την άποψη ότι η επιλογή της Θεοδώρας να απεμπολήσει την εικονομαχική πολιτική του Θεοφίλου δεν συνιστούσε πράξη ασέβειας και απιστίας έναντι του συζύγου της, αλλά αδιαμφισβήτητο τεκμήριο ευσεβείας και πράξη που αποκαθιστούσε ένα βαρύτατο αμάρτημα που βάρυνε τον βασιλικό οίκο του Θεοφίλου. Σχετικά βλ. Γενέσιος, Δ΄, 4 (58-59).

13. Ο αφηγητής των *Βασιλειών* μαρτυρεί την ανακαίνιση της μονής του μάρτυρα Διομήδη και τη χορηγία σε εκείνην πολλών κτημάτων από τον Βασίλειο Α΄, ο οποίος με τον τρόπο αυτόν εκδήλωνε το ευσεβές του φρόνημα και εξέφραζε την ευγνωμοσύνη του για τη φιλοξενία που του προσέφερε η μονή, όταν αρίχθη άσημος στη Βασιλεύουσα. Σχετικά βλ. Γενέσιος, Δ΄, 25.3-6 (77). Ως έκφραση της ευσεβείας του Βασιλείου Α΄ προβάλλεται η ανέγερση και ο εγκαίνισμος του ναού των Αρχαγγέλων και Ταξιαρχών, όπου κατά τον αφηγητή αμέσως μετά τον καθαγιασμό του ναού ο Βασίλειος *τὸ αὐτοκρατορικὸν στέμμα χειρὼν ἀρχιερέως ἐκδέχεται*. Σχετικά βλ. Γενέσιος, Δ΄, 29.85-94 (80).

ειρήνη και την ευταξία στους κόλπους της Εκκλησίας. Αυτό μπορεί να συμβεί, εάν ο βασιλεύς παραβιάζει (ή επιτρέπει σε άλλους να το κάνουν) τους ιερούς κανόνες της Εκκλησίας και εμπλέκεται με τρόπο αντίκανονικό σε κορυφαία εκκλησιαστικά ζητήματα, όπως επί παραδείγματι η καθαίρεση πατριάρχου με κίνητρα εμπάθειας και εκδίκησης¹⁴. Σε μία τέτοια περίπτωση ο βασιλεύς δικαίως θεωρείται ασεβής έναντι της υπερκόσμιας αρχής και, ταυτοχρόνως, καθίσταται μισητός στους υπηκόους του¹⁵.

Επιπλέον, ο βασιλεύς οφείλει να καθοδηγεί τους υπηκόους του, ώστε να μην παρασύρονται από τις βιοτικές μέριμνες και να μην λησμονούν να εκφράζουν την οφειλόμενη ευγνωμοσύνη και τον σεβασμό τους προς τον Θεό μετέχοντας στη λατρευτική ζωή της Εκκλησίας¹⁶. Κατά τον αφηγητή των *Βασιλειών* ο φορέας της βασιλικής εξουσίας θα πρέπει να εκδηλώνει και δημοσίως το ευσεβές του φρόνημα, καθώς κατά τον τρόπο αυτόν θα παροτρύνει δια του ατομικού του παραδείγματος τους υπηκόους του να διάγουν βίο ευσεβή. Ταυτοχρόνως, θα εξωραΐζει την εικόνα του στη συνείδηση των υπηκόων του και θα ενισχύει τα

14. Ο αφηγητής επικρίνει σφοδρότατα τον καίσαρα Βάρδα για την καθαίρεση του πατριάρχη Ιγνατίου, πράξη η οποία είχε αποκλειστικά κίνητρα αντεκδίκησης. Κατά τον αφηγητή ο Βάρδας καθαίρεσε τον πατριάρχη Ιγνάτιο, επειδή εκείνος σύμφωνα προς τους ιερούς Κανόνες του είχε απαγορεύσει τη θεία κοινωνία εξαιτίας σοβαρού ηθικού παραπτώματος. Η ασέβεια και η αισχροτήτα του Βάρδα, πάντα κατά τον αφηγητή, “επισφραγίστηκε” από την απάνθρωπη μεταχείριση που επεφύλαξε στον Ιγνάτιο, τον οποίον ύστερα από την καθαίρεσή του υπέβαλε αδίκως σε φρικτά βασανιστήρια και σκληρότατες κακουχίες για μεγάλο χρονικό διάστημα. Σχετικά βλ. Γενέσιος, Δ', 18 (70-72). Για τη σχέση του πατριάρχη Ιγνατίου με τον καίσαρα Βάρδα βλ. την κλασική μελέτη του F. DVORNIK, *Patriarch Ignatius and Caesar Bardas*, *Bsl* 27 (1966), 12-22.

15. Ο αφηγητής των *Βασιλειών* επιροίπτει στον Μιχαήλ Γ' την ευθύνη για τη σοβαρότατη κρίση που ξέσπασε στους εκκλησιαστικούς κόλπους εξαιτίας της άδικης καθαίρεσης του πατριάρχη Ιγνατίου και της αντικανονικής εκλογής τόσο του πατριάρχη Φωτίου στη θέση του όσο και άλλων μητροπολιτών από τον κύκλο του Φωτίου. Η ευθύνη του Μιχαήλ Γ' επί του προκειμένου έγκειται στο ότι λόγω της αβουλίας του και της ενασχόλησής του με ευτελείς δραστηριότητες είχε δώσει τη δυνατότητα στον καίσαρα Βάρδα να δρα ανεξέλεγκτα. Σχετικά βλ. Γενέσιος, Δ', 19.56-63 (73).

16. Ο αφηγητής ερμηνεύει ως έκφραση ευσέβειας εκ μέρους του Βασιλείου Α' την ανακαίνιση παλαιών και την ανέγερση νέων ναών, προκειμένου οι υπήκοοι της αυτοκρατορίας να συμμετέχουν στη λατρευτική ζωή της Εκκλησίας. Σχετικά βλ. Γενέσιος, Δ', 41.19-21 (90).

αισθήματα σεβασμού που τρέφουν εκείνοι γι' αυτόν. Ως ενδεδειγμένο τρόπο για την επίτευξη του στόχου αυτού ο αφηγητής των *Βασιλειών* προτείνει τη συμμετοχή του αυτοκράτορος στη λατρευτική ζωή της Εκκλησίας¹⁷.

Ένα στοιχείο, το οποίο ο αφηγητής των *Βασιλειών* επαινεί κατ' επανάληψη ως ηγεμονική αρετή, είναι η φιλοπονία του βασιλέως και η ικανότητα που εκείνος διαθέτει, προκειμένου να διευθετεί αποτελεσματικά τα διάφορα διοικητικά ζητήματα που ανακύπτουν και να λαμβάνει όλα τα απαραίτητα μέτρα για την ασφάλεια της αυτοκρατορίας από οιαδήποτε εξωτερική απειλή¹⁸. Στο πνεύμα αυτό κάθε ενασχόληση του βασιλέως με ευτελείς δραστηριότητες επικρίνεται με σφοδρότητα, δεδομένου ότι συνεπάγεται κατασπατάληση πολύτιμου χρόνου και ασύγγνωστη αμέλεια των σοβαρότατων καθηκόντων που εκ της θέσεώς του έχει αναλάβει ο βασιλεύς. Ο αφηγητής δεν παραλείπει να επισημάνει ότι η ενασχόληση του βασιλέως με ευτελείς δραστηριότητες πλήττει ανεπανόρθωτα την εικόνα του στη συνείδηση των υπηκόων του και κλονίζει την εμπιστοσύνη και την αφοσίωσή τους προς το πρόσωπό του¹⁹.

17. Για την επιλογή του αυτή επαινείται ο εικονομάχος Λέων Ε', αλλά ταυτοχρόνως ο αφηγητής σπεύδει να υποβαθμίσει την αξία της πράξης εκείνου υπενθυμίζοντας στον αποδέκτη της αφήγησής του τη στάση του εν λόγω αυτοκράτορος στο ζήτημα της εικονομαχίας και πληροφορώντας τον για την ακραία παραφωνία που χαρακτήριζε τον Λέοντα Ε', όταν έψαλλε δυνατά. Σχετικά βλ. Γενέσιος, Α', 16.37-39 (14).

18. Για τους λόγους αυτούς επαινείται ο Λέων Ε', ο οποίος κατά τον αφηγητή επεδείκνυε μέγιστο ενδιαφέρον για την καλύτερη δυνατή αντιμετώπιση των διοικητικών θεμάτων της αυτοκρατορίας και για τη θωράκισή της από κάθε εξωτερική απειλή. Γι' αυτούς ακριβώς τους λόγους, πάντα κατά τον αφηγητή των *Βασιλειών*, ο Λέων Ε' μακροημέρευσε στον θρόνο (επτά έτη και πέντε μήνες), μολονότι ως πολέμιος των ιερών εικόνων και της ορθοδοξίας είχε απολέσει την εύνοια της υπερκόσμιας εξουσίας. Σχετικά βλ. Γενέσιος, Α', 16.11-15 (14), Α', 23.34-38 (21). Ωστόσο, σε άλλο σημείο της αφήγησής του ο αφηγητής των *Βασιλειών* μέμφεται τον Λέοντα Ε' για τον άστοχο τρόπο, με τον οποίον εκείνος αντιμετώπισε εν τη γενέσει της τη στάση του Θωμά που εξελίχθηκε σε σοβαρότατο κίνδυνο για την υπόσταση της αυτοκρατορίας επί Μιχαήλ Β'. Σχετικά βλ. Γενέσιος, Β', 4.75-83 (26).

19. Η κατηγορία αυτή αποδίδεται κατ' επανάληψιν από τον αφηγητή των *Βασιλειών* στον Μιχαήλ Γ', ο οποίος φέρεται να αμελούσε τα καθήκοντά του εξαιτίας του πάθους του για ιππικούς αγώνες και ευτελείς διασκέδασεις. Ενδεικτικά βλ. Γενέσιος, Δ', 19.47-

Κατά τον αφηγητή των *Βασιλειών* πρώτιστη επιδίωξη του φορέα της βασιλικής εξουσίας σε πρακτικό επίπεδο πρέπει να είναι η εγγύηση της ασφάλειας της αυτοκρατορίας από κάθε εξωτερική και εσωτερική απειλή. Η αποτελεσματικότητα μάλιστα του βασιλέως στην αντιμετώπιση των εξωτερικών εχθρών της αυτοκρατορίας συνιστά στοιχείο ορθής διαχείρισης της βασιλικής εξουσίας. Για να επιτύχει τον στόχο του αυτόν, ο βασιλεύς θα πρέπει να διακρίνεται για το ανδρείο του φρόνημα, για τις στρατηγικές του γνώσεις, για την ικανότητά του να οργανώνει εκστρατείες και πολεμικές επιχειρήσεις²⁰, για την προθυμία

56 (72-73). Για τον Μιχαήλ Γ' και την εικόνα του βλ. C. MANGO, When was Michael III born?, *DOP* 21 (1967), 253-258· E. KISLINGER, Michael III. Image und Realität, *Eos* 75 (1987), 389-400· J.N. LJUBARSKY, Der Kaiser als Mime. Zum Problem der Gestalt des byzantinischen Kaisers Michael III, *JÖB* 37 (1987), 39-50· Π.Α. ΑΓΑΠΗΤΟΣ, Ἡ εἰκόνα τοῦ αὐτοκράτορα Βασιλείου Α' στή φιλομακεδονική γραμματεία 867-959, *Ελληνικά* (40) 1989, 285-322 (συγκεκριμένα 285-287).

20. Ο αφηγητής επαινεί κατ'επανάληψιν τον Βασίλειο Α', ο οποίος από τη στιγμή που ανήλθε στον θρόνο ως μονοκράτωρ επέδειξε μέγιστο ενδιαφέρον για την αντιμετώπιση των εξωτερικών εχθρών της αυτοκρατορίας. Για τον σκοπό αυτόν απένειμε το αξίωμα του *ὑποστρατήγου τοῦ κατὰ τὸ Ὀψίκιον θέματος* στον Ανδρέα, έναν ενάρετο, ανδρείο και έμπειρο στις πολεμικές επιχειρήσεις άνδρα, και του ανέθεσε την ευθύνη να αποκρούσει τους Άραβες, οι οποίοι εκμεταλλευόμενοι την εσωτερική πολιτική αναστάτωση που επικρατούσε στους κόλπους του Βυζαντίου ύστερα από τη δολοφονία του Μιχαήλ Γ' είχαν φτάσει έως τα Μαλάγινα προκαλώντας ανυπολόγιστες καταστροφές στους υπηκόους της αυτοκρατορίας. Οι επιχειρήσεις αυτές στέφθηκαν από επιτυχία και ο Ανδρέας τιμήθηκε από τον Βασίλειο Α' με τα αξιώματα του *πατρικίου*, του *δομεστίκου των σχολών* και εντέλει του *μαγίστρου*. Εξίσου επιτυχής, πάντα κατά τον αφηγητή των *Βασιλειών*, ήταν και η επιλογή του Νάσαρ και του Προκοπίου, στους οποίους ο Βασίλειος ανέθεσε την ανακατάληψη των δυτικών κτήσεων της αυτοκρατορίας που είχαν καταλάβει οι Άραβες της Αφρικής. Σχετικά βλ. Γενέσιος, Δ', 30.15-33 (81), Δ', 32.43-48 (82) και Δ', 34 (83-85). Επίσης, ο αφηγητής των *Βασιλειών* επαινεί τον Βασίλειο Α' για τις επιτυχείς πολεμικές επιχειρήσεις του εναντίον των Παυλικιανών στην Τεφρική και εναντίον των Σαρακηνών στη Γερμανίκεια, στα Σαμύσατα και στη Μελιτηνή. Οι επιτυχίες του αυτές οφείλονταν στην εκλογή των κατάλληλων στρατηγών, στην ανδρεία του Βασιλείου και στην αρωγή του Θεού. Σχετικά βλ. Γενέσιος, Δ', 31.34-42 (81-82). Η διαρκής μέριμνα του Βασιλείου Α' για την ασφάλεια των εδαφών της αυτοκρατορίας προκύπτει και από την αποστολή ισχυρής ναυτικής δύναμης με επικεφαλής τον Αδριανό για την ενίσχυση της άμυνας των Συρακουσών, οι οποίες πολιορκούνταν από τους Άραβες. Η πτώση των Συρακουσών που ακολούθησε καταλογίζεται από τον αφηγητή αποκλειστικά στον Αδριανό, ο οποίος ολιγώρησε στα καθήκοντά του και για τον λόγο αυτόν εν συνεχεία τιμωρήθηκε από τον

του να ηγείται αυτοπροσώπως σε αυτές, όταν απαιτείται από τις περιστάσεις²¹, για τη γνώση του επί της στρατιωτικής ψυχολογίας²² και για το ευσεβές του φρόνημα, ένεκα του οποίου θα εξασφαλίσει τη θεία αρωγή²³. Κατά τον αφηγητή των *Βασιλειών* μάλιστα η αυτοπροσώπη συμμετοχή του ηγεμόνος στις πολεμικές επιχειρήσεις –εφόσον φυσικά εκείνος διαθέτει την ανάλογη εμπειρία και διακρίνεται για το ανδρείο

Βασίλειο. Σχετικά βλ. Γενέσιος, Δ', 33.58-92 (82-83). Για τον Αδριανό και το εν λόγω ζήτημα βλ. Η. ΑΝΑΓΝΩΣΤΑΚΗΣ, Το επεισόδιο του Αδριανού. «Πρόγνωσης» και «τελεσθέντων δήλωσις», στο: Ν. Γ. ΜΟΣΧΟΝΑΣ (επιμ.), *Η επικοινωνία στο Βυζάντιο. Πρακτικά του Β' Διεθνούς Συμποσίου*, Κέντρο Βυζαντινών Ερευνών / Εθνικό Ίδρυμα Ερευνών, Αθήνα 1993, 195-226, και Β. Ν. ΒΛΥΣΙΔΟΥ, Η υποχώρηση από τη Σικελία και η κυριαρχία της Ν. Ιταλίας (756-976), στο: *Βυζαντινά στρατεύματα στη Δύση (5ος-11ος αι.)* [ΙΒΕ/ΕΙΕ, Ερευνητική Βιβλιοθήκη, 5], Αθήνα 2008, 263-392 (επ' αυτού 309). Τέλος, ο Βασίλειος Α' επιδοκιμάζεται από τον αφηγητή για τις στρατιωτικές επιχειρήσεις που οργάνωσε εναντίον του Χρυσόχειρος, οι οποίες κατέληξαν στη σύλληψη και στην εκτέλεση εκείνου το 872. Σχετικά βλ. Γενέσιος, Δ', 36-37 (86-88).

21. Αξίζει να επισημανθεί ότι ο αφηγητής των *Βασιλειών* επαινεί ακόμα και τον Απόχαψ, ηγεμόνα των Αγαρηνών της Ισπανίας, ο οποίος λεηλατούσε διάφορες περιοχές της βυζαντινής αυτοκρατορίας κατά τη διάρκεια της στάσης του Θωμά και συμμετείχε αυτοπροσώπως σε πολεμικές επιχειρήσεις με σκοπό τη βελτίωση της ποιότητας ζωής των υπηκόων του. Με αφορμή μάλιστα την επιλογή εκείνου να παραδώσει στην πυρά τα πλοία, με τα οποία οι υπήκοοί του θα μπορούσαν να επιστρέψουν στη χώρα τους, ο αφηγητής φαίνεται να θεωρεί ως αρετή εκ μέρους του ηγεμόνος τη λήψη αποφάσεων που στην αρχή φαίνονται δυσάρεστες και σκληρές, αλλά εν συνεχεία μπορούν να επιφέρουν σημαντικό όφελος για τους υπηκόους του. Σχετικά βλ. Γενέσιος, Β', 10 (32-33).

22. Ο αφηγητής των *Βασιλειών* επαινεί τον Βασίλειο Α' για τη γνώση του επί της στρατιωτικής ψυχολογίας, αλλά και για την επιείκεια που επέδειξε έναντι των λιποτακτών στρατιωτών του Νάσαρ. Η συνύπαρξη των δύο αυτών αρετών έδωσε τη δυνατότητα στον αυτοκράτορα, πάντα κατά τον αφηγητή, να χειραγωγήσει αλλά και να διαπαιδαγωγήσει τους στρατιώτες που συμμετείχαν στην απελευθέρωση της Ζακύνθου. Σχετικά βλ. Γενέσιος, Δ', 34 (83-85).

23. Για τις εν λόγω ιδιότητες και τη σύμφωνη με τις αρχές αυτές συμπεριφορά τους επαινούνται από τον αφηγητή των *Βασιλειών* ο Μιχαήλ Β' και κατ' επανάληψιν ο υιός και διάδοχός του Θεόφιλος. Σχετικά βλ. Γενέσιος, Β', 2.26-30 (24), Β', 5.43-49 (28), Γ', 2 (36-37), Γ', 5 (40-41). Άξιο ιδιαίτερης μνείας είναι το γεγονός ότι ο αφηγητής δεν φειδεται επαίνων και για την αυτοκράτειρα Θεοδώρα, η οποία ανέλαβε άμεσες στρατιωτικές πρωτοβουλίες και επέδειξε σθένος και αποφασιστικότητα ηγούμενη αυτοπροσώπως του στρατεύματος που παρέταξε εναντίον των Βουλγάρων. Σχετικά βλ. Γενέσιος, Δ', 7 (61).

του φρόνημα²⁴– αποδεικνύει περίτρανα την αυταπάρνησή του και τη διάθεσή του για προσφορά στους υπηκόους του, ενισχύει την αφοσίωση και την αγάπη του στρατού προς το πρόσωπό του και, ως εκ τούτου, το στράτευμα καθίσταται περισσότερο αξιόμαχο και αποτελεσματικό²⁵. Ωστόσο, δεδομένου ότι ο βασιλεύς ως άνθρωπος είναι πιθανόν σε κάποιες περιπτώσεις να προβεί σε εσφαλμένες επιλογές τακτικής υπό την πίεση της πολεμικής αναμέτρησης, η οποία υπονομεύει τη διανυγή κρίση, θα πρέπει να έχει προνοήσει, ώστε να πλαισιώνεται από ανδρείους, χαρισματικούς και έντιμους συμβούλους και στρατιωτικούς, οι οποίοι σε κρίσιμες περιστάσεις θα συμβάλουν τα μέγιστα για την ασφάλεια του ίδιου του βασιλέως και για την προστασία του κύρους της αυτοκρατορίας²⁶. Επιπλέον, ο φορέας της βασιλικής εξουσίας επ' ουδενί πρέπει να εμπλέκεται σε πολεμικές αναμετρήσεις που ενέχουν σοβαρότατους και δυσανάλογους ως προς τα προσδοκώμενα οφέλη κινδύνους για τα συμφέροντα της αυτοκρατορίας με μόνο του κίνητρο να αποδείξει στους υπηκόους του το ανδρείο του φρόνημα, διότι κάτι τέτοιο και λίαν επιζήμιο για τα συμφέροντα της αυτοκρατορίας θα αποδειχθεί και την εικόνα του ηγεμόνος στη συνείδηση των υπηκόων

24. Ο αφηγητής διαπιστώνει ότι η απειρία στις πολεμικές επιχειρήσεις και η έλλειψη ανδρείου φρονήματος ήταν χαρακτηριστικά του Μιχαήλ Γ'. Εξαιτίας αυτής του της ανεπάρκειας, η οποία αναδείχθηκε σε όλο της το μέγεθος στις ήττες που υπέστη στα Σαμιάσατα και στο Χωνάριο από τους Άραβες, ο Μιχαήλ Γ' έθετε σε κίνδυνο ζωτικά συμφέροντα της αυτοκρατορίας και έπληττε το γόητρο του αυτοκρατορικού αξιώματος. Η έλλειψη μάλιστα ανδρείου φρονήματος και στρατηγικού ταλάντου του Μιχαήλ Γ' αναδεικνύεται ακόμα περισσότερο στην αφήγηση με δύο τρόπους: αφενός μέσω της αντιπαραβολής με την εμπειρία, τη γενναιότητα και την αυταπάρνηση που επέδειξε δίπλα του ο Μανουήλ, εξαιτίας του οποίου μάλιστα διέφυγε τη σύλληψη ή τον θάνατο, και αφετέρου με την παρατήρηση ότι ο βασιλεύς διεσώθη χάρι στην παρέμβαση του θείου, προκειμένου να μην υποστεί πλήγμα η *Χριστεπώνυμη πολιτεία* από τη σύλληψη ή τον θάνατο του βασιλέως της. Σχετικά βλ. Γενέσιος, Δ', 13 (65), Δ', 14 (65-66) και Δ', 15.75-86 (67).

25. Στην παρατήρηση αυτή προβαίνει ο αφηγητής αναφερόμενος στον Θεόφοβο και στην αφοσίωση που το στράτευμα έτρεφε προς το πρόσωπό του. Σχετικά βλ. Γενέσιος, Γ', 5.15-19 (40).

26. Χαρακτηριστική είναι η συμβολή του Αρμενίου Μανουήλ, ο οποίος διέσωσε τον αυτοκράτορα Θεόφιλο από την αιχμαλωσία κατά τη διάρκεια σύγκρουσης με τους Άραβες, ενώ εκείνος υπό την πίεση της μάχης και της διαφαινόμενης ήττας είχε σχεδόν καταρρεύσει ψυχολογικά. Σχετικά βλ. Γενέσιος, Γ', 9.4-22 (43-44).

του θα πλήξει²⁷. Ο αφηγητής επισημαίνει ότι η ευφυΐα του βασιλέως αναφορικά με την ασφάλεια της αυτοκρατορίας διαφαίνεται και από την ικανότητά του να αντιλαμβάνεται στο συντομότερο δυνατό χρονικό διάστημα εσφαλμένες επιλογές που έκανε και να τις διορθώνει άμα τη συνειδητοποιήσει τους προς όφελος του ιδίου και της αυτοκρατορίας²⁸.

Στο ίδιο πλαίσιο, ο φορέας της βασιλικής εξουσίας οφείλει να αξιοποιεί όλες τις δυνάμεις που διαθέτει και να καταβάλλει κάθε δυνατή προσπάθεια, προκειμένου να απελευθερώνονται περιοχές της αυτοκρατορίας που έχουν καταληφθεί από (εσωτερικούς ή εξωτερικούς) του εχθρούς. Για τον σκοπό αυτόν θα πρέπει να εκπονεί και να εφαρμόζει σχέδια ανακατάληψης και απελευθέρωσης των περιοχών της αυτοκρατορίας που βρίσκονται υπό ξένη κατοχή. Ο αφηγητής, έχοντας βεβαίως πλήρη συναίσθηση της πολυπλοκότητας των καθηκόντων του φορέα της βασιλικής εξουσίας, επισημαίνει ότι δεν απαιτείται η αυτοπρόσωπη συμμετοχή του βασιλέως στις επιχειρήσεις αυτές, αλλά η βούληση εκ μέρους του για την οργάνωση του όλου εγχειρήματος, η

27. Ενδεικτική είναι η περίπτωση του Θεοφίλου, ο οποίος επιθυμώντας να αποδείξει ότι διόλου υστερούσε έναντι του πατρός του Μιχαήλ Β΄ ως προς το ανδρείο του φρόνημα κατέλαβε τη Σωζόπετρα, γενέτειρα του χαλίφη, και εν συνεχεία προκάλεσε τη σφοδρότατη αντίδραση του χαλίφη που κατέληξε στην κατάληψη του Αμορίου. Η κατάληψη του Αμορίου, κοιτίδας της δυναστείας που τότε κατηύθυνε το πηδάλιο της Χριστεπώνυμης πολιτείας, ενείχε ιδιαίτερο συμβολισμό και αποτελούσε βαρύτατο πλήγμα στο κύρος του βυζαντινού αυτοκράτορος. Ιδιαίτερο ενδιαφέρον παρουσιάζει η μάλλον ασυναίσθητη προσπάθεια του αφηγητή των *Βασιλειών* να μετριάσει στη συνείδηση του *αποδέκτη της αφήγησής* του την ευθύνη του Θεοφίλου για την κατάληψη του Αμορίου από τους Άραβες αποδίδοντάς την αφενός σε προδοσία από έναν Εβραίο του Αμορίου και αφετέρου σε παραχώρηση της ανεξιχνίαστης βουλής του Θεού. Σχετικά βλ. Γενέσιος, Γ΄, 11 (44-46). Στο ίδιο πνεύμα ο αφηγητής διαπιστώνει ότι η απειρία του Μιχαήλ Γ΄ στις πολεμικές επιχειρήσεις είχε ως αποτέλεσμα να ηττηθεί παταγωδώς στα Σαμόσατα από τους Άραβες και εξαιτίας της ήττας του αυτής να πληγεί το κύρος του αυτοκρατορικού αξιώματος και να εκτεθεί σε κίνδυνο η αυτοκρατορία. Σχετικά βλ. Γενέσιος, Δ΄, 13 (65).

28. Τυπικό παράδειγμα τέτοιας συμπεριφοράς αποτελεί η απόφαση του Θεοφίλου να διαιρέσει τα εντεταγμένα στον βυζαντινό στρατό περσικά στρατεύματα σε όλα τα βυζαντινά *θέματα*, προκειμένου να ελαχιστοποιήσει τον κίνδυνο να στασιάσουν αυτά κάποια στιγμή εναντίον της αυτοκρατορίας, όπως έπραξαν ύστερα από την κατάληψη της Σινώπης και της Αμάστριδος. Σχετικά βλ. Γενέσιος, Γ΄, 6.51-58 (41).

επιλογή των κατάλληλων αξιωματούχων που θα κατορθώσουν να φέρουν εις πέρας τα σχέδιά του, καθώς και η πλήρης υλική τους υποστήριξη²⁹. Ο

29. Στο πνεύμα αυτό ο αφηγητής επαινεί τον Μιχαήλ Β΄ για τις ενέργειες που έκανε για την απελευθέρωση των νήσων που είχε καταλάβει ο στασιαστής Θωμάς και, συγκεκριμένα, επικροτεί την επιλογή του Ωρούφα ως επικεφαλής του εκστρατευτικού σώματος, καθώς και την παροχή ικανοποιητικής χρηματικής αποζημίωσης στους στρατιώτες, εξαιτίας της οποίας διατηρούσε ακμαίο το ηθικό τους, ενίσχυε τη μαχητικότητά τους και καθιστούσε δελεαστική για κάθε αξιόμαχο πολίτη την παροχή στρατιωτικών υπηρεσιών στην αυτοκρατορία. Σχετικά βλ. Γενέσιος, Β΄, 12-13 (34-35). Στο ίδιο πνεύμα αναγνωρίζεται η ικανότητα του Θεοφίλου να επιλέγει ικανούς και κατάλληλους αξιωματούχους για τις πολεμικές του επιχειρήσεις κατά των Αράβων (Θεόφοβος και Μανουήλ), αλλά παράλληλα αυτός κατηγορείται από τον αφηγητή των *Βασιλειών* για το γεγονός ότι δεν συμπεριφερόταν έναντι εκείνων πάντοτε με την ευγένεια, την ευγνωμοσύνη και την αναγνώριση που άρμοζε στη στάση και στην προσφορά τους. Σχετικά βλ. Γενέσιος, Γ΄, 2 (36-37), Γ΄, 9 (43-44) και Γ΄, 17 (50-51). Για τον Θεόφοβο και τον Μανουήλ βλ. H. GRÉGOIRE, *Etudes sur le neuvième siècle. Un singulier revenant: Manuel le Magistre dans ses rôles posthumes*, *Byz* 8 (1933), 520-524· ΤΟΥ ΙΔΙΟΥ, *Manuel et Théophobe, ou La concurrence de deux monastères*, *Byz* 9 (1934), 183-204. Κατά τον αφηγητή των *Βασιλειών* η αμφιθυμία αυτή του Θεοφίλου οφειλόταν στο γεγονός ότι εκείνος διακατεχόταν από μία μάλλον υπερβολική φοβία ανατροπής του και ένεκα τούτου πολύ εύκολα υιοθετούσε συκοφαντικές κατηγορίες και αναγόρευε σε εχθρούς του πρόσωπα, τα οποία κάθε άλλο παρά απεργάζονταν την ανατροπή του. Κατά τη σκιαγράφηση της προσωπικότητας του Θεοφίλου ο αφηγητής επαινεί κατ' επανάληψη το ενδιαφέρον που εκείνος επεδείκνυε για την τύχη των στρατευμάτων που μάχονταν στο πλευρό του και για την απελευθέρωση στρατιωτών του και συμμάχων του που είχαν συλληφθεί από τις δυνάμεις του χαλίφη. Ενδεικτικά βλ. Γενέσιος, Γ΄, 12 (46) και Γ΄, 14.50-59 (48). Αυτό ακριβώς το ενδιαφέρον του Θεοφίλου μετριάξει σε κάποιον βαθμό την ευθύνη του στη συνειδίηση του *αποδέκτη της αφήγησης* για την κακή εκτίμηση της πολιορκίας του Αμορίου, διάσταση η οποία ρητώς τονίζεται από τον αφηγητή, προκειμένου να αναδειχθεί η ανεπαρκής στρατιωτική κρίση του Θεοφίλου. Χαρακτηριστική των προθέσεων του αφηγητή των *Βασιλειών* έναντι του Θεοφίλου επί του ζητήματος αυτού είναι η εκτίμησή του ότι η ασθένεια που προσέβαλε τον Θεόφιλο (δυσεντερία) και μετά από κάποιο χρονικό διάστημα τον οδήγησε στον θάνατο οφειλόταν στη στενοχώρια του για την πτώση του Αμορίου στους Άραβες και για τα δεινά που υπέστησαν οι κάτοικοι της πόλεως αυτής εξαιτίας των δικών του εσφαλμένων επιλογών. Σχετικά βλ. Γενέσιος, Γ΄, 14.70-73 (49). Για την εκπόνηση σχεδίου ανακατάληψης της Κρήτης από τους Άραβες επαινείται και ο Μιχαήλ Γ΄, ο οποίος είχε αποφασίσει να ηγηθεί του εκστρατευτικού σώματος μαζί με τον καίσαρα Βάρδα. Σχετικά βλ. Γενέσιος, Δ΄, 20.67-70 (73). Επιπλέον, ο αφηγητής εμμέσως αναδεικνύει την ικανότητα και του Μιχαήλ Γ΄ να επιλέγει ικανούς κρατικούς αξιωματούχους για έργα που ο ίδιος αδυνατούσε να εκτελέσει, όπως συνέβη με την περίπτωση του Πετρωνά και

αφηγητής των *Βασιλειών* επισημαίνει ότι η αδυναμία ενός βασιλέως να προασπίζεται την ασφάλεια του κράτους και των υπηκόων του από τις επιβουλές των εχθρών τον καθιστά άξιο περιφρόνησης στη συνείδηση των υπηκόων του, αναπόφευκτα συντελεί τα μέγιστα στην αμφισβήτηση της καταλληλότητός του για το ύπατο αξίωμα και, συνακόλουθα, οδηγεί στην πτώση του από τον θρόνο³⁰.

τις πολύτιμες υπηρεσίες που εκείνος προσέφερε στα πεδία των μαχών στον Μιχαήλ Γ' και στην αυτοκρατορία. Σχετικά βλ. Γενέσιος, Δ', 15 (67-69). Επ' αυτού, ορθώς ο H. GRÉGOIRE, Michel III et Basile le Macédonien dans les inscriptions d'Ancyre, *Byz* 5 (1929), 327-346 (επί του προκειμένου 335), και η ΒΑΣΙΛΕΟΥ (Οι αποκλίσεις Γενεσίου και Συνέχειας Θεοφάνη, 94-95), επισημαίνουν ότι η αποτύπωση του διαλόγου μεταξύ Μιχαήλ Γ' και Πετρώνα κάθε άλλο παρά προωθούσε τους στόχους της μακεδονικής προπαγάνδας. Επίσης, στην αφήγηση των *Βασιλειών* αναγνωρίζεται ως επίτευγμα ανυπολόγιστης αξίας η κάμψη του επιθετικού φρονήματος του Βουλγάρου ηγεμόνος Μπόρις ύστερα από τις ήττες που εκείνος υπέστη από τους στρατηγούς του Μιχαήλ Γ'. Αυτό είχε ως αποτέλεσμα την απόφαση του Μπόρις να οδηγήσει το κράτος του στη σφαίρα επιρροής του Βυζαντίου, να ασπαστεί πρώτος ο ίδιος τον Χριστιανισμό και να οδηγήσει στους κόλπους του και τους υπηκόους του. Προκύπτει επομένως το συμπέρασμα ότι η εκλογή των κρατικών αξιωματούχων είναι πράξη μέγιστης σημασίας, καθώς μία επιτυχία τους μπορεί να αποφέρει σημαντικότερα οφέλη σε πολλαπλά επίπεδα, τα οποία φυσικά στη συνείδηση των υπηκόων «πιστώνονται» στον φορέα της βασιλικής εξουσίας. Σχετικά βλ. Γενέσιος, Δ', 16 (69). Για το ζήτημα αυτό βλ. και F. DVORNIK, *The Photian schism. History and Legend*, Cambridge 1972, 91-109. ΒΑΣΙΛΕΟΥ, Οι αποκλίσεις Γενεσίου και Συνέχειας Θεοφάνη, 80. Ο αφηγητής των *Βασιλειών* εξυμνεί και τον Βασίλειο Α' για την ανάκτηση δυτικών περιοχών της αυτοκρατορίας, τις οποίες είχαν καταλάβει οι Άραβες της Αφρικής με τον πολεμικό στόλο τους. Επιπλέον, στον Βασίλειο αποδίδονται τα εύσημα για την απελευθέρωση της Κεφαλληνίας και της Ζακύνθου, οι οποίες βρίσκονταν υπό αραβική κατοχή, καθώς και για την απελευθέρωση της Τεφρικής. Οι επιτυχίες αυτές, πάντα κατά τον αφηγητή, ήταν συνέπεια της ορθής εκλογής εκ μέρους του Βασιλείου έμπειρων και ικανών στρατηγών ως επικεφαλής των επιχειρήσεων, της πλήρους υποστήριξης που ο αυτοκράτωρ τους προσέφερε, της προσωπικής του συμμετοχής σε ορισμένες από αυτές τις πολεμικές επιχειρήσεις και της θείας αρωγής, η οποία οφειλόταν στο ευσεβές φρόνημα που διέκρινε τον Βασίλειο. Σχετικά βλ. Γενέσιος, Δ', 32.43-48 (82) και Δ', 34 (83-85).

30. Η επισημάνση του αφηγητή αφορά στον Μιχαήλ Α', προκατόχο του Λέοντος Ε'. Σχετικά βλ. Γενέσιος, Α', 2 (4). Ο αφηγητής των *Βασιλειών* επαινεί τον Λέοντα Ε' για την ανδρεία που τον διέκρινε στα πεδία των μαχών και για τις γνώσεις του στην τέχνη του πολέμου, καθώς εξαιτίας αυτών του των αρετών εκείνος απέκρουε αποτελεσματικά τις επιβουλές των αντιπάλων του και διασφάλιζε τα συμφέροντα της αυτοκρατορίας. Σχετικά βλ. Γενέσιος, Α', 12 (10).

Παράλληλα, ο φορέας της βασιλικής εξουσίας θα πρέπει να είναι ικανός να αναλαμβάνει πολιτικές και διπλωματικές πρωτοβουλίες, προκειμένου να ενισχύει τις δικές του στρατιωτικές δυνάμεις και να αποδυναμώνει τα στρατεύματα των αντιπάλων του (τόσο όταν μάχεται εναντίον εξωτερικών αντιπάλων, όσο και όταν αναμετράται στρατιωτικά με κάποιον ανταπαιτητή του θρόνου του)³¹. Επιπλέον, θα είναι αγαθή τύχη για την αυτοκρατορία να διαθέτει διπλωματικό τάλαντο και να διερευνά τα περιθώρια ειρηνικής διευθέτησης των όποιων διαφορών ανακύπτουν μεταξύ της *Χριστεπώνυμης πολιτείας* και των αντιπάλων της, προτού αναπτύξει ένοπλη δράση. Στην ιδεολογία του αφηγητή των *Βασιλειών* κάθε ενέργεια εκ μέρους του βασιλέως που αποσκοπεί στην αποφυγή άσκησης βίας και έκθεσης σε κίνδυνο ανθρωπίνων ζωών (τόσο ομοφύλων όσο και αλλοφύλων) συνιστά έκφραση ευσέβειας και φιλανθρωπίας³². Η ικανότητα του βασιλέως να αναπτύσσει πολιτική και διπλωματική δράση παράλληλα με την στρατιωτική αποκτά ακόμα μεγαλύτερη σημασία στις περιπτώσεις εκείνες, κατά τις οποίες οι πολεμικές επιχειρήσεις εναντίον εξωτερικών αντιπάλων δεν επιφέρουν το προσδοκώμενο για την αυτοκρατορία αποτέλεσμα. Επ' αυτού, ο αφηγητής υπονοεί ότι κάθε διπλωματική επιτυχία συνιστά τεκμήριο της ευφυΐας του βασιλέως³³.

Ο αφηγητής των *Βασιλειών* θεωρεί ως τεκμήριο ευφυΐας, διπλωματικού τάλαντου και ηγεμονικής αρετής την ικανότητα του φορέα της βασιλικής εξουσίας να συνάπτει ισχυρούς φιλικούς δεσμούς με ξένους λαούς προκειμένου να ενισχύει την εξουσία του και, κυρίως,

31. Χαρακτηριστική είναι η περίπτωση του Θεοφίλου, ο οποίος κατά τον αφηγητή των *Βασιλειών* αξιοποίησε στον μέγιστο βαθμό τα όπλα της διπλωματίας, προκειμένου να ενισχύσει τις δυνάμεις του εναντίον των Αράβων με στρατιωτική βοήθεια από τους φίλα προσκεκμένους Φράγκους. Σχετικά βλ. Γενέσιος, Γ', 16 (50).

32. Στο πλαίσιο αυτό ο Βασίλειος Α' επαινείται από τον αφηγητή για την πρόταση ειρηνικής διευθέτησης και παύσης των εχθροπραξιών που απηύθυνε προς τον Χρυσόχειρα. Σχετικά βλ. Γενέσιος, Δ', 35 (86).

33. Γενέσιος, Γ', 10 (44). Ο αφηγητής των *Βασιλειών* επαινεί τον Θεόφιλο για την ευφυΐα του να αναπτύσσει πολιτική και διπλωματική δράση για την πρόωθηση των συμφερόντων της αυτοκρατορίας, όταν οι πολεμικές επιχειρήσεις δεν είχαν την προσδοκώμενη έκβαση. Στην ιδεολογία του αφηγητή των *Βασιλειών* η διπλωματία μπορεί πολλές φορές να αποδειχθεί εξίσου ή και περισσότερο αποτελεσματική από τη στρατιωτική ισχύ για τη διασφάλιση των συμφερόντων της αυτοκρατορίας.

για να προωθεί αποτελεσματικότερα τα συμφέροντα της αυτοκρατορίας. Κάτι τέτοιο είναι εφικτό να επιτευχθεί είτε μέσω της απονομής κρατικών αξιωματών σε φίλα προσκείμενους ξένους ηγεμόνες είτε μέσω της σύναψης επιγαμιών μεταξύ ξένων ηγεμόνων και γυναικών που κατάγονται από επιφανείς βυζαντινούς οίκους ή ακόμα και από οίκο βασιλικό. Η εκούσια υποταγή (με την ανάπτυξη ειρηνικών και διπλωματικών πρωτοβουλιών) άλλων λαών στην εξουσία του είναι ιδιαιτέρως σημαντική και μπορεί να επιτευχθεί μέσω της ένταξης ενός ξένου ηγεμόνος στην κρατική ιεραρχία, οπότε τόσο εκείνος όσο και οι ομοεθνείς υπήκοοί του αυτομάτως τίθενται υπό τις εντολές του βυζαντινού αυτοκράτορος και, ως εκ τούτου, μπορούν να ενταχθούν στις τάξεις του βυζαντινού στρατού και να αξιοποιηθούν προς όφελος της Χριστεπώνυμης πολιτείας³⁴.

Αναφορικά με την εσωτερική ασφάλεια ιδιαίτερα σημαντική είναι η εδραίωση του αισθήματος της σταθερότητας και της συνέχειας στον πολιτικό βίο της αυτοκρατορίας. Για τον λόγο αυτόν ο εκάστοτε φορέας της βασιλικής εξουσίας θα πρέπει να συνεχίζει την πολιτική του προκατόχου του, εφόσον φυσικά την κρίνει ορθή και σύμφωνη με το ηθικό πλαίσιο που διέπει την πολιτική θεωρία και εκφράζει την πολιτική παράδοση της αυτοκρατορίας, και να μην την μεταβάλλει επί της ουσίας, εάν δεν συντρέχει σοβαρός λόγος για κάτι τέτοιο³⁵.

34. Γενέσιος, Γ', 3-4 (37-40). Χαρακτηριστικό παράδειγμα συνιστά η ένταξη των Περσών στις δυνάμεις της αυτοκρατορίας, η οποία επιτεύχθηκε από τον Θεόφιλο μέσω του προσεταιρισμού του νεαρού ηγεμόνος τους Θεόφοβου.

35. Η επισημάνση αυτή αφορά στη στάση των εικονομάχων βασιλέων, οι οποίοι με τη θρησκευτική πολιτική που ακολούθησαν προκάλεσαν σοβαρότατους κλυδωνισμούς στη Χριστεπώνυμη πολιτεία, πολύ μεγάλη κοινωνική αναστάτωση και επικίνδυνη διάσπαση της κοινωνικής συνοχής. Χαρακτηριστικός για την ιδεολογία του αφηγητή των Βασιλειών επί του προκειμένου είναι ο συλλογισμός του αναφορικά με την ερμηνεία της συμπεριφοράς της Θεοδώρας, όταν εκείνη βρέθηκε στον θρόνο μαζί με τον Μιχαήλ Γ'. Η Θεοδώρα, πάντα κατά τον αφηγητή των Βασιλειών, μολοντί η ίδια ήταν ευσεβέστατη και εικονόφιλη, δεν προέβη επιπόλαια και βιαστικά στην αποκατάσταση των εικόνων, αλλά ύστερα από μελετημένες κινήσεις και τον απαραίτητο σχεδιασμό είτε διὰ τὴν τοῦ τηλικούτου μετάθεσιν πράγματος, είτε διὰ φιλανδρίαν ἵσως παράλογον. Αντιθέτως, καὶ τοὺς ὀρθοδόξους τοῖς τοῦ κανικλείου ἐνδαιτιήμασιν ἀγείρεσθαι διεθεσμοθέτησεν, κάκεισε πρὸς ἀλλήλους γυμνάζειν τὰ περὶ ὀρθοδοξίας προβλήματά τε καὶ δόγματα. Καὶ ταχῶς μετὰ προσηκούσης τῆς διασκέψεως αἱ τε θεῖαι εἰκόνες ἀνεμορφοῦντο καὶ τὰ τῆς ἐκκλησίας πρὸς τὸ ὀρθοτομοῦν μετεκλίνετο. Γενέσιος, Δ', 2.61-3.82 (56-57).

Ως προς τις εσωτερικές πολιτικές εξελίξεις ο ιδανικός ηγεμών θα πρέπει να διαθέτει την εμπειρία, τις ηγετικές ικανότητες και το σθένος ώστε να τις ελέγχει και να τις καθορίζει –εφόσον φυσικά η υπερκόσμια αρχή ευνοεί τα σχέδιά του– και όχι να τις παρακολουθεί παθητικά λόγω ατολμίας και αβουλίας. Διότι σε μία τέτοια περίπτωση αναπόφευκτα θα υποσκελιστεί από άλλα πρόσωπα του δημοσίου βίου, τα οποία θα διακρίνονται από φιλαρχία, αλαζονεία και θρασύτητα και μοιραία θα εξελιχθούν σε θανάσιμο κίνδυνο για τον ίδιο³⁶. Η εμπειρία και η διορατικότητα ενός ηγεμόνος επί των στρατιωτικών ζητημάτων καθώς και η γενικότερη πολιτική ευφυΐα του αναδεικνύονται πρωτίστως σε περιόδους κρίσεων. Στο πνεύμα αυτό, ο φορέας της βασιλικής εξουσίας επ’ ουδενί νομιμοποιείται να εντάσσει στις τάξεις των στρατευμάτων του δυνάμεις ξένων ηγεμόνων που προτίθενται να τον βοηθήσουν για την αντιμετώπιση εσωτερικών εξεγέρσεων, καθώς σε μία τέτοια περίπτωση θα υπονομεύσει πολύ σοβαρά τα ζωτικά συμφέροντα της αυτοκρατορίας: θα παράσχει την ευκαιρία σε ξένους λαούς να εμπλακούν στην πολιτική ζωή της αυτοκρατορίας, θα τους επιτρέψει να αφαιρέσουν ζωές μελών του Χριστεπώνυμου πλήθους και θα τους προσφέρει τη δυνατότητα να μελετήσουν τις στρατιωτικές τακτικές των βυζαντινών στρατευμάτων και να εντοπίσουν τα τρωτά σημεία της άμυνας των βυζαντινών πόλεων³⁷.

Υιοθετώντας τη σκέψη θεωρητικών πολιτικών στοχαστών της αυτοκρατορίας (Ευσέβιος Καισαρείας, Συνέσιος Κυρήνης, Αγαπητός Διάκονος, πατριάρχης Κων/πόλεως Φώτιος Α΄, ψευδο-Βασίλειος Α΄, Κεκαυμένος, Θεοφύλακτος Αχρίδος, Νικηφόρος Βλεμμύδης, Θωμάς Μάγιστρος, Μανουήλ Β΄ Παλαιολόγος)³⁸, ο αφηγητής των *Βασιλειών*

36. Κατά τον αφηγητή των *Βασιλειών* αυτό συνέβη στον άτολμο και άβουλο Μιχαήλ Γ΄ στην περίπτωση της δολοφονίας του καίσαρα Βάρδα. Σχετικά βλ. Γενέσιος, Δ΄, 23 (75-76).

37. Γενέσιος, Β΄, 7.87-95 (29) και Β΄, 8.33-36 (30). Για όλους αυτούς τους λόγους ο αφηγητής των *Βασιλειών* εγκωμιάζει τον Μιχαήλ Β΄ για τον τρόπο, με τον οποίον αντιμετώπισε υποδειγματικά από κάθε άποψη την εξέγερση του Θωμά. Σχετικά βλ. Γενέσιος, Β΄, 5-8 (26-31).

38. Σχετικά βλ. ΠΑΪΔΑΣ, *Η θεματική των βυζαντινών «κατόπτρων ηγεμόνος»*, 237-294, 305-306. ΤΟΥ ΙΔΙΟΥ, *Τα βυζαντινά «κάτοπτρα ηγεμόνος»*, 145-171. Αναφορικά με την αυτοκρατορική ιδεολογία και την πολιτική σκέψη των Βυζαντινών κατά την ύστερη περίοδο βλ. επίσης D. ANGELOV, *Imperial ideology and political thought in Byzantium. 1204-1330*, Cambridge 2007.

τονίζει επανειλημμένως ότι ο φορέας της βασιλικής εξουσίας θα πρέπει να είναι λίαν προσεκτικός αναφορικά με την ποιότητα και την ηθική συγκρότηση των προσώπων που επιλέγει και εμπιστεύεται ως συνεργάτες του³⁹. Ο φορέας της βασιλικής εξουσίας θα πρέπει κατά τη διευθέτηση ζωτικών για τον ίδιον ζητημάτων να μην επηρεάζεται από ριψοκίνδυνες εισηγήσεις του περιβάλλοντός του, καθώς κάτι τέτοιο μπορεί να τον οδηγήσει στην καταστροφή⁴⁰. Ταντοχρόνως, ο αφηγητής των *Βασιλειών* διόλου παραβλέπει τη σημασία της επιβράβευσης εκ μέρους του βασιλέως προς τους αφοσιωμένους και πολύτιμους για τις υπηρεσίες τους συνεργάτες και διατυπώνει την άποψη ότι η συμπεριφορά αυτή προσιδιάζει σε έναν ενάρετο ηγεμόνα και αποβαίνει προς όφελός του και στο μέλλον⁴¹.

Ο αφηγητής των *Βασιλειών* σαφώς υπονοεί ότι η καταλληλότητα του φορέα της βασιλικής εξουσίας για το ύπατο αξίωμα εξαρτάται εν πολλοίς και από την ικανότητά του να επιλέγει με κριτήρια απολύτως αξιοκρατικά τους καλύτερους κρατικούς αξιωματούχους (τόσο για τον διοικητικό μηχανισμό όσο και για τις τάξεις του στρατεύματος). Κύρια

39. Τυπικό παράδειγμα συνιστά η περίπτωση του αφελούς Μιχαήλ Α΄, αλλά και του Λέοντος Ε΄ με τον Θεόδοτο Κασσιτερά. Στην πρώτη περίπτωση ο Κασσιτεράς σκιαγραφείται από τον αφηγητή των *Βασιλειών* ως αναξιόπιστος έναντι του Μιχαήλ Α΄, καθώς εκμεταλλεύεται την πρόρρηση της πτώσης του Μιχαήλ Α΄ για να συνάψει εκ των προτέρων δεσμούς φιλίας με τον Λέοντα Ε΄. Εν συνεχεία, συμπαρασύρει τον Μιχαήλ Α΄ στη λήψη εσφαλμένης πολιτικής απόφασης, η οποία τον οδηγεί σε πολεμική αναμέτρηση και σε ήττα από τον Κρούμο. Σχετικά βλ. Γενέσιος, Α΄, 9 (8-9). Στη δεύτερη περίπτωση, ο αφηγητής των *Βασιλειών* επισημαίνει τις ολέθριες συνέπειες που μπορεί να υποστεί ο φορέας της βασιλικής εξουσίας από την εκλογή ακατάλληλων συμβούλων και συνεργατών αναφερόμενος στη σχέση του Λέοντος Ε΄ με τον Θεόδοτο Κασσιτερά. Κατά τον αφηγητή ο Κασσιτεράς κατόρθωσε να χειραγωγήσει ψυχολογικά τον Λέοντα Ε΄ και να εκμεταλλεύεται τις φοβίες και τις αδυναμίες του, προκειμένου να προωθεί τις προσωπικές του επιδιώξεις. Το πρόσωπο αυτό άλλωστε, πάντα κατά την αφήγηση, συνέβαλε τα μέγιστα στην υιοθέτηση της οικονομολογικής πολιτικής εκ μέρους του Λέοντος Ε΄, επιλογή η οποία καταδίκασε τον αυτοκράτορα στη συνείδηση των ευσεβών υπηκόων του και αποτέλεσε τον βασικό λόγο για να χαρακτηριστεί από τον αφηγητή των *Βασιλειών* τύραννος. Σχετικά βλ. Γενέσιος, Α΄, 13.32-59 (10-11).

40. Τυπικό παράδειγμα αποτελεί ο Λέων Ε΄, ο οποίος εξαιτίας των εισηγήσεων της αυγούστας Θεοδοσίας ανέβαλε την άμεση εκτέλεση του ύποπτου για το έγκλημα της καθοσίωσης Μιχαήλ (Β΄) και αμέσως μετά δολοφονήθηκε από σχέδιο που εξύφανε εκείνος. Σχετικά βλ. Γενέσιος, Α΄, 18 (16-17).

41. Γενέσιος, Γ΄, 5.15-20 (40).

χαρκτηριστικά όσων ασκούν εξουσία εν ονόματι του αυτοκράτορος θα πρέπει να είναι η αφιλοχρηματία, η αφιλοκέρδεια και η αφιλαργυρία, ιδιότητες που αποτελούν σοβαρό εχέγγυο άσκησης χρηστής διοίκησης. Ωστόσο, ο αφηγητής παρατηρεί ότι απαραίτητη προϋπόθεση για την επίτευξη του στόχου αυτού είναι να εμφορείται πρωτίστως ο ίδιος ο αυτοκράτωρ από τις αρετές αυτές⁴². Τα άτομα που επιλέγονται από τον βασιλέα για να στελεχώσουν τις υψηλές βαθμίδες του διοικητικού μηχανισμού θα πρέπει να διακρίνονται για το σωματικό και ψυχικό κάλλος τους, προπαντός όμως για την άρτια ηθική τους συγκρότηση⁴³. Οι ιδανικοί κρατικοί αξιωματούχοι θα πρέπει να διακρίνονται για την ανιδιοτέλεια, το ανδρείο φρόνημα και το αίσθημα αυτοθυσίας τους υπέρ του βασιλέως⁴⁴. Κατά τον αφηγητή των *Βασιλειών* ο ενάρετος κρατικός

42. Κατά τον αφηγητή στην κατηγορία αυτή ανήκε ο Λέων Ε΄. Σχετικά βλ. Γενέσιος, Α΄, 16 (14-15).

43. Ως τυπικό παράδειγμα ηθικά άρτιου κρατικού αξιωματούχου προβάλλεται από τον αφηγητή των *Βασιλειών* ο Κωνσταντίνος ο Αρμένιος. Σχετικά βλ. Γενέσιος, Δ΄, 3 (57-58). Για τον Κωνσταντίνο τον Αρμένιο βλ. DE BOOR, Zu Genesios, 63-64 *PmbZ*, λήμμα αρ. 3962. ΕΠ. ΧΡΗΣΤΟΥ, *Αυτοκρατορική εξουσία και πολιτική πρακτική. Ο ρόλος του παραδυναστεύοντος στη βυζαντινή διοίκηση (τέλη 8ου - αρχές 11ου αιώνα)*, Αθήνα 2008, 121-130.

44. Κατά τον αφηγητή χάρη στην αυτοθυσία και το χάρισμα της πειθούς που διέθετε ο *δρουγγάριος της βίγλας* Κωνσταντίνος διεσώθη ο Μιχαήλ Γ΄ κατά τη δολοφονία του καίσαρα Βάρδα. Σχετικά βλ. Γενέσιος, Δ΄, 23.41-49 (75). Ιδιαίτερο ενδιαφέρον παρουσιάζει το γεγονός ότι ο αφηγητής των *Βασιλειών* αφήνει να εννοηθεί πως η ανάδειξη του Βασιλείου Α΄ σε συν αυτοκράτορα ήταν εκ μέρους του Μιχαήλ Γ΄ μία πράξη βεβιασμένη, προφανώς απερίσκεπτη και άνευ εχεγγών για τη μελλοντική στάση του, καθώς το μόνο που γνώριζε πραγματικά ο Μιχαήλ για τον Βασίλειο ήταν η απaráμιλλη σωματική του δύναμη και το ανδρείο του φρόνημα. Σχετικά βλ. Γενέσιος, Δ΄, 27 (79). Η αίσθηση αυτή επιτείνεται στη συνείδηση του αποδέκτη της αφήγησης, καθώς η αυγούστα Θεοδώρα έχει ήδη γνωστοποιήσει στον Μιχαήλ Γ΄ την πρόρρηση του Θεοφίλου αναφορικά με την ανατροπή του [Γενέσιος, Δ΄, 26.37-42 (78)]. Κατά τον αφηγητή ο Μιχαήλ Γ΄ έσπευε συν αυτοκράτορα τον Βασίλειο ένεκα της μεγάλης αγάπης που έτρεφε προς το πρόσωπό του, η οποία ωστόσο ήταν προϊόν του θαυμασμού που έτρεφε προς εκείνον λόγω της ρώμης και της ανδρείας του. Η στάση αυτή του Μιχαήλ στη συνείδηση του αποδέκτη της αφήγησης καθιστά ως αυτονόητη και οφειλόμενη εκ μέρους του Βασιλείου την ευγνωμοσύνη και τη μελλοντική αφοσίωσή του στον Μιχαήλ. Ως εκ τούτου, η αναφορά του αφηγητή στα συναισθήματα που έτρεφε ο Μιχαήλ για τον Βασίλειο και στη «γενναιοδωρία» που επέδειξε προς εκείνον μάλλον υπονομεύουν

αξιωματούχος εκδηλώνει την αγάπη του προς τον βασιλέα τόσο με τους λόγους όσο και με τις πράξεις του, ενώ παράλληλα οφείλει να μεριμνά για τις ανάγκες των υπηκόων της αυτοκρατορίας στο πλαίσιο των αρμοδιοτήτων του⁴⁵. Επιπλέον, ο αφηγητής επισημαίνει ότι η εκλογή εκ μέρους του βασιλέως ατόμων φιλοχρήματων, άπληστων, αλαζονικών, φίλαρχων και δολίων ως συνεργατών του συνιστά μέγιστο λάθος, το οποίο μπορεί να αποβεί πολύ πιο επικίνδυνο σε περίπτωση που ο βασιλεύς είναι περιορισμένων δυνατοτήτων. Μία τέτοια εσφαλμένη επιλογή εκθέτει άμεσα τον βασιλέα στον κίνδυνο του σφετερισμού της εξουσίας του, καθώς τα άτομα αυτά δεν θα αποβλέπουν στην προάσπιση των συμφερόντων του, αλλά στην υπονόμευσή του προς ίδιον όφελος. Επιπλέον, ο αφηγητής διαπιστώνει ότι οι δεσμοί αίματος του βασιλέως με κάποιο πρόσωπο επ' ουδενί συνιστούν ικανή συνθήκη πίστης και αφοσίωσης και επομένως είναι άνευ σημασίας, όταν το πρόσωπο αυτό δεν διακρίνεται για το υψηλό ήθος και για την αφοσίωσή του στον βασιλέα⁴⁶. Ωστόσο, η εκλογή ικανών αξιωματούχων δεν αρκεί αφ' εαυτής, αλλά θα πρέπει εν συνεχεία ο ηγεμών να μην κυριεύεται από αλαζονεία, να αξιοποιεί τις ορθές συμβουλές τους και να μην δρα με τρόπο απερίσκεπτο και παράτολμο, εφόσον δεν το επιβάλουν οι περιστάσεις⁴⁷.

τους προπαγανδιστικούς στόχους της Μακεδονικής δυναστείας, καθώς προκαλούν στον αποδέκτη της αφήγησης την αίσθηση της αγνωμοσύνης εκ μέρους του Βασιλείου προς τον ευεργέτη του Μιχαήλ.

45. Ως πρότυπο κρατικού αξιωματούχου προβάλλεται από τον αφηγητή των *Βασιλειών* ο πρωτομάγιστρος Μανουήλ, ο οποίος υπηρέτησε με απόλυτη αφοσίωση τη Θεοδώρα και τον Μιχαήλ Γ' και δεν εκμεταλλεύτηκε την πολιτική αστάθεια ύστερα από τον θάνατο του Θεοφίλου για να σφετεριστεί την εξουσία, μολονότι ήταν ιδιαίτερος λαοφιλής. Σχετικά βλ. Γενέσιος, Δ', 1.20-37 (55-56).

46. Η επισήμανση αυτή του αφηγητή αφορά στην ηθική συγκρότηση του καίσαρα Βάρδα και στην πρόθεσή του, πάντα κατά τον αφηγητή, να υποσκελίσει τον Μιχαήλ Γ' και να σφετεριστεί την εξουσία του. Σχετικά βλ. Γενέσιος, Δ', 12 (64-65), Δ', 17.69-76 (70) και Δ', 23.23-28 (75). Για την εικόνα του Βάρδα στην αφήγηση των *Βασιλειών* βλ. ΒΛΥΣΙΔΟΥ, Οι αποκλίσεις Γενεσίου και Συνέχειας Θεοφάνη, 98-98, 102-103).

47. Ενδεικτική είναι η αλαζονική στάση του Άμερ, ο οποίος κυριεύτηκε από οίηση και δεν έλαβε υπ' όψιν του τις ορθές υποδείξεις των συμβούλων του με αποτέλεσμα να υποστεί συντριπτική ήττα από τον Πετρωνά και να απολέσει τη ζωή του. Σχετικά βλ. Γενέσιος, Δ', 15 (67-69).

Κατά τη σκιαγράφηση των αυτοκρατόρων και, εμμέσως πλην σαφώς, κατά τη διερεύνηση των αρετών που κοσμούν τον ιδανικό ηγεμόνα, ο αφηγητής των *Βασιλειών* δεν θα μπορούσε να παραβλέψει το ζήτημα της απονομής της δικαιοσύνης. Βασικό καθήκον του φορέως της βασιλικής εξουσίας, ο οποίος επιβάλλεται να διακρίνεται για το δίκαιο φρόνημά του, συνιστά η εξάλειψη της δυνατότητας οιαδήποτε να αυθαιρετεί εις βάρος κάποιου άλλου. Προς την κατεύθυνση αυτήν, ο βασιλεύς θα πρέπει να επιβάλλει την τήρηση των κανόνων δικαίου από όλους τους υπηκόους του⁴⁸ και, ταυτοχρόνως, να είναι προσιτός σε όσους αδικούνται με την ανοχή των κρατικών λειτουργών, οι οποίοι εκ της θέσεώς τους ήταν επιφορτισμένοι ακριβώς με το καθήκον της προάσπισης της δικαιοσύνης και της εδραίωσης του περί δικαίου αισθήματος, προκειμένου να αποκαθίσταται άμεσα η όποια εκτροπή από τις επιταγές του δικαίου. Παράλληλα, ο βασιλεύς θα πρέπει να αξιολογεί διαρκώς τη δράση και την αποτελεσματικότητα των κρατικών λειτουργών που εκ της θέσεώς τους οφείλουν να καταστέλλουν την αδικία και να εδραιώνουν το δίκαιο και να τους αντιμετωπίζει αναλόγως. Αναφορικά δε με την αντιμετώπιση εκείνων των κρατικών λειτουργών, οι οποίοι αποσκοπώντας σε ίδια οφέλη επιτρέπουν σε ορισμένους πολίτες να παρανομούν εις βάρος άλλων πολιτών, ο αφηγητής των *Βασιλειών* αποδέχεται, και σε κάποιες περιπτώσεις επιδοκιμάζει, την επιβολή αυστηρών ποινών εκ μέρους του αυτοκράτορος, προκειμένου πέραν της δικαίωσης του αδικουμένου να αποτρέπονται από ανάλογες συμπεριφορές στο μέλλον και άλλοι κρατικοί λειτουργοί⁴⁹. Ωστόσο, επισημαίνεται emphaticά ότι η υπέρμετρη και η άλογη αυστηρότητα εκ μέρους του βασιλέως για ασήμαντα παραπτώματα αναιρεί την έννοια της αποκατάστασης του δικαίου και της ικανοποίησης που απορρέει από αυτήν για τους αδικηθέντες, προκαλεί τρόμο στους υπηκόους του και εν τέλει καθιστά τον φορέα της βασιλικής εξουσίας μισητό, καθώς συνιστά τεκμήριο στυγνότητας⁵⁰. Ως εκ τούτου, η ενδεδειγμένη κατά τον αφηγητή στάση εκ μέρους του

48. Γενέσιος, Γ', 1 (80).

49. Για όλους αυτούς τους λόγους ο αφηγητής επικροτεί τον Λέοντα Ε', ο οποίος έτεινε ευήκοον ους σε όσους είχαν αδικηθεί με την ανοχή κρατικών αξιωματούχων και τιμωρούσε αυστηρά τόσο τους παραβάτες, όσο και εκείνους που τους παρείχαν με την ανοχή τους τη δυνατότητα να παρανομούν. Σχετικά βλ. Γενέσιος, Α', 16. 15-31 (14).

50. Γενέσιος, Α', 15.83-91 (13).

φορέα της βασιλικής εξουσίας αναφορικά με την επιβολή ποινών συνίσταται στο να ελέγχει κατ' αρχάς τον θυμό του εναντίον εκείνων που διαπράττουν αδικήματα, ακόμα και εάν πρόκειται για βαρύτατα αδικήματα· ακολουθώς, να αποφεύγει την επιβολή ειδικών ποινών που προσλαμβάνουν τον χαρακτήρα εκδίκησης και ουσιαστικά αφαιρούν από τον δράστη της παράνομης πράξης τη δυνατότητα της μετανοίας και του σωφρονισμού· τέλος, να επιβάλλει ποινές με στόχο τη συνειδητοποίηση εκ μέρους του δράστη της άδικης πράξης του και την ικανοποίηση του περί δικαίου αισθήματος των πολιτών⁵¹. Στην ιδεολογία του αφηγητή των *Βασιλειών*, μάλιστα, ο βαθμός της αυστηρότητας και οι προθέσεις που υποκρύπτονται πίσω από κάθε ποινή αποκαλύπτουν και τη σύνθεση του προσώπου, το οποίο επιβάλλει την ποινή αυτήν⁵².

Ιδιαίτερη επίδραση στην εικόνα του ηγεμόνος ως τοποτηρητή του δικαίου στη συνείδηση των υπηκόων του ασκεί ο τρόπος, με τον οποίον εκείνος αντιμετωπίζει όσους υπηκόους του στρέφονται καθ' οιανδήποτε έννοια κατά του ιδίου. Ο αφηγητής των *Βασιλειών*, υιοθετώντας τις αντιλήψεις των πολιτικών στοχαστών της αυτοκρατορίας, υποστηρίζει ότι η πλέον ενδεδειγμένη στάση του φορέα της βασιλικής εξουσίας σε τέτοιες περιπτώσεις συνίσταται στο να αντιδρά σύμφωνα με τις επιταγές του νόμου και επ' ουδενί να προβαίνει σε παρορμητικές, βεβιασμένες και έκνομες πράξεις, προκειμένου να προασπίζει τον εαυτό του από τους επικριτές του και όσους αντιστρατεύονται τις επιλογές του. Στο σημείο αυτό επιβάλλεται να αναφερθεί ότι στην πολιτική σκέψη των

51. Με βάση αυτό το σκεπτικό, ο αφηγητής επικροτεί την απόφαση της Θεοδώρας να επιβάλει στον εικονομάχο πατριάρχη Ιωάννη Γραμματικό την ποινή της μαστιγώσεως αντί της ποινής της τυφλώσεως για τη βαρύτατη ιεροσυλία που διέπραξε καταστρέφοντας τους οφθαλμούς των εικόνων στη μονή που παρέμενε έγκλειστος ύστερα από την καθαίρεσή του. Σχετικά βλ. Γενέσιος, Δ', 4 (58-59).

52. Η άποψη αυτή του αφηγητή στηρίζεται στη στάση του πατριάρχη Μεθοδίου, ο οποίος με φιλόανθρωπη και ανεξίκακη διάθεση συγχώρεσε τους ψευδοκατηγόρους του για τις κατηγορίες περί ερωτικής σχέσης με κάποια γυναίκα και περί απόκτησης τέκνου από εκείνην. Σχετικά βλ. P. KARLIN-HAYTER, *L'enjeu d'une rumeur. Opinion et imaginaire à Byzance au IXe s.*, *JÖB* 41 (1991), 85-111 (συγκεκριμένα 108). Σεβόμενοι την επιεική διάθεση του πατριάρχη και επηρεασμένοι από το παράδειγμά του, οι αρμόδιοι κρατικοί λειτουργοί επέβαλαν στους συκοφάντες του ποινή με σωφρονιστικό και ταπεινωτικό χαρακτήρα αντί μιας εξοντωτικής τιμωρίας που θα συνιστούσε έκφραση διάθεσης εκδικητικής. Σχετικά βλ. Γενέσιος, Δ', 5 (59-60).

Βυζαντινών μία από τις παραμέτρους που διαφοροποιούν τον ιδανικό ηγεμόνα από τον τύραννο είναι ο τρόπος αντιμετώπισης και ο βαθμός αυστηρότητας που καθένας εξ αυτών επιλέγει έναντι όσων υπηκόων υπονομεύουν την εικόνα και αντιστρατεύονται τις επιλογές τους⁵³. Ωστόσο, η άμετρη επιείκεια εκ μέρους του βασιλέως εναντίον όσων υπονομεύουν την εξουσία του και η αναβλητικότητα ως προς την αντιμετώπισή τους αποτελούν ένα από τα τραγικότερα σφάλματα, στα οποία μπορεί εκείνος να υποπέσει, καθώς σε τέτοιες περιπτώσεις το διακύβευμα κυμαίνεται μεταξύ της έκπτωσής του από το ύπατο αξίωμα και της απώλειας της ίδιας του της ζωής⁵⁴. Ο αφηγητής των *Βασιλειών* αναφορικά με την αντιμετώπιση εκ μέρους του βασιλέως όσων στασίασαν εναντίον του εισάγει την παράμετρο της ειλικρινούς μετανοίας. Πιο συγκεκριμένα, τάσσεται υπέρ της άποψης ότι μετά την καταστολή μιας εξέγερσης ο βασιλεύς θα πρέπει να αντιμετωπίζει με μακροθυμία και να παρέχει συγχώρεση σε όσους υπηκόους του παρασύρθηκαν μεν και συντάχθηκαν στο πλευρό του στασιαστή, ύστερα όμως από την ήττα τους συνειδητοποίησαν το σφάλμα τους και μετανόησαν ειλικρινά. Επί τη βάση αυτή ο φορέας της βασιλικής εξουσίας θα πρέπει να τιμά και να τηρεί τις εγγυήσεις αμνηστίας που προσφέρει σε πολίτες, οι οποίοι παρασύρθηκαν από κάποιον ανταπαιτητή του θρόνου και εξεγέρθηκαν εναντίον του. Η επιλογή αυτή έχει ακόμα μεγαλύτερη σημασία για τη συνοχή της αυτοκρατορίας, όταν πρόκειται για τον πληθυσμό ολόκληρων πόλεων της που συντάχθηκαν με τον ανταπαιτητή του θρόνου και στασίασαν κατά του αυτοκράτορος⁵⁵. Ως πλέον ενδεδειγμένη στάση σε

53. Σχετικά βλ. ΠΑΪΔΑΣ, *Η θεματική των βυζαντινών κατόπτρων*, 94-95. Ο αφηγητής των *Βασιλειών* επαινεί τον Λέοντα Ε', ο οποίος για ένα χρονικό διάστημα αντιμετώπιζε με θαυμαστή εγκράτεια, επιείκεια και ανεξικακία τον Μιχαήλ (Β') που εκφραζόταν επιτιμητικά για τον ίδιο και την ανγούστα και δεν δίσταζε ακόμα και να απειλεί τον αυτοκράτορα με καθαίρεση. Σχετικά βλ. Γενέσιος, Α', 17 (15-16).

54. Το σφάλμα αυτό καταλογίζεται από τον αφηγητή των *Βασιλειών* στον Λέοντα Ε', ο οποίος δολοφονήθηκε από τους συνωμότες που έδρασαν κατ' εντολή του καταδικασμένου για το έγκλημα της καθοσίωσης Μιχαήλ (Β'). Από την προσέγγιση του αφηγητή των *Βασιλειών* προκύπτει ότι το μοιραίο σφάλμα του Λέοντος Ε' ήταν ότι δεν αντιλήφθηκε πως η επιεικής στάση του έναντι του Μιχαήλ δεν ερμηνευόταν από εκείνον ως πράξη μακροθυμίας, αλλά ως ευκαιρία για την υλοποίηση του σχεδίου του για την ανατροπή του ιδίου από τον θρόνο. Σχετικά βλ. Γενέσιος, Α', 18-20 (16-19).

55. Γενέσιος, Β', 9 (31-32). Η παρατήρηση του αφηγητή αφορά στους χειρισμούς του

τέτοιες περιπτώσεις, μετά φυσικά την επανάκτηση των πόλεων από τις αυτοκρατορικές δυνάμεις, προτείνεται η δημόσια διαπόμπευση και εν συνεχεία η επιβολή της ποινής της εξορίας σε εκείνους τους πολίτες που πρωτοστάτησαν κατά του βασιλέως. Ταυτοχρόνως, ο βασιλεύς θα πρέπει να επιβάλλει πολύ αυστηρές ποινές σε όσους παραμένουν αμετανόητοι και απεργάζονται το κακό της Χριστεπώνυμης πολιτείας, ούτως ώστε να τερματίζει οριστικά τη δράση τους και να αποτρέπει από ανάλογες συμπεριφορές μελλοντικούς μιμητές τους⁵⁶. Μία ιδιαίτερη πτυχή του ζητήματος αυτού αποτελεί η αντιμετώπιση εκ μέρους του φορέα της βασιλικής εξουσίας των στρατιωτικών αξιωματούχων εκείνων, οι οποίοι εν καιρώ πολέμου λιποτάκτησαν λόγω δειλίας και έθεσαν σε κίνδυνο τον ίδιον τον βασιλέα και συνακόλουθα τα συμφέροντα της αυτοκρατορίας. Σε μία τέτοια περίπτωση και αφού ο έσχατος κίνδυνος αποσοβηθεί, ο αφηγητής των *Βασιλειών* φαίνεται να κατανοεί την ανθρώπινη αδυναμία των λιποτακτών –εφόσον φυσικά δεν υπάρχει υπόνοια δόλου– και να επιδοκιμάζει τον βασιλέα που επιδεικνύει μακροθυμία, αποδέχεται την ειλικρινή μεταμέλειά τους και τους συγχωρεί⁵⁷.

Ένα πολύ σημαντικό ζήτημα, το οποίο διαχρονικά σχετιζόταν με την παθογένεια του βυζαντινού πολιτεύματος ήταν η αντιμετώπιση του προβλήματος της συκοφαντίας. Κατά τον αφηγητή των *Βασιλειών*

Μιχαήλ Β΄ κατά τη στάση του Θωμά. Χαρακτηριστική είναι η περίπτωση του Πανίου και της Ηράκλειας, πόλεων οι οποίες συντάχθηκαν με τον Θωμά και τον θετό υιό του Αναστάσιο εναντίον του Μιχαήλ Β΄ και απέρριπταν τις προτάσεις παράδοσης και ειρήνευσης που τους έκανε ο αυτοκράτωρ, ακόμα και μετά τον θάνατο του Θωμά και του Αναστασίου.

56. Σε αυτό το πνεύμα, ο αφηγητής των *Βασιλειών* επιδοκιμάζει την επιλογή του Μιχαήλ Β΄ να αμνηστεύσει τους μετανοημένους απλούς πολίτες που συμπαράταχθηκαν με τον στασιαστή Θωμά, αλλά να τιμωρήσει με τον πλέον σκληρό τρόπο τόσο εκείνον όσο και τον Αναστάσιο, καθώς εκείνοι ήσαν οι εμπνευστές της στάσης και δεν έδειξαν καμία διάθεση ειλικρινούς μετανοίας, όταν είχαν τη δυνατότητα αυτή. Σχετικά βλ. Γενέσιος, Β΄, 8-9 (30-32).

57. Χαρακτηριστικό παράδειγμα συνιστά η στάση του Θεοφίλου έναντι των στρατηγών που λιποτάκτησαν και τον εγκατέλειψαν στην περιοχή του Ανζή, όπου και κινδύνευσε να συλληφθεί από τους Πέρσες. Ο Θεόφιλος, ο οποίος διέφυγε τη σύλληψη χάρη στο θάγγος και στην αυταπάτη του Μανουήλ, απέδωσε τη σωτηρία του στη θεία πρόνοια, συγχώρεσε τους λιποτάκτες στρατηγούς και με τη μακροθυμία του εξέφρασε εμπράκτως τις ευχαριστίες του προς τη θεία πρόνοια. Σχετικά βλ. Γενέσιος, Γ΄, 14 (48-49).

ο φορέας της βασιλικής εξουσίας επιβάλλεται να μην είναι εύπιστος σε συκοφαντικές κατηγορίες, διότι κάτι τέτοιο τον οδηγεί σε αυτοϋπονόμηση και τον αποδυναμώνει. Η πεποίθηση που διαπνέει τη σκέψη του αφηγητή των *Βασιλειών* επί του προκειμένου συνοψίζεται στο ότι οι συκοφάντες βλάπτουν σοβαρά τον βασιλέα και υπονομεύουν βαρύτατα την πορεία των υποθέσεων της αυτοκρατορίας, καθώς αποσκοπούν αποκλειστικά είτε στο να κερδίσουν την εύνοιά του είτε να αφανίσουν προσωπικούς τους αντιπάλους, προκειμένου να σφετεριστούν εν συνεχεία το κύρος και την πολιτική επιρροή εκείνων που κατέστρεψαν με τη συκοφαντική δράση τους⁵⁸. Ο αφηγητής των *Βασιλειών* παρατηρεί ότι οι συκοφάντες εκμεταλλεύονται κατά βάση δύο ζωτικές επιδιώξεις του βασιλέως: αφενός την πρόληψη και την επιτυχή καταστολή κάθε επιθετικής ενέργειας προερχόμενης από το εσωτερικό της αυτοκρατορίας εναντίον της εξουσίας του και αφετέρου τη διατήρηση του γένους του στον βασιλικό θώκο με τη μεταβίβαση της βασιλικής εξουσίας στους επιγόνους του. Στο πλαίσιο των επιδιώξεών του αυτών ο βασιλεύς, εάν είναι ευεπίφορος στην υιοθέτηση συκοφαντικών κατηγοριών, μπορεί να αναγορεύσει σε εχθρούς του πρόσωπα που στην πραγματικότητα τον αγαπούν και τον υπηρετούν με απόλυτη αφοσίωση. Εάν όμως συμβεί κάτι τέτοιο, θα ζημιώσει πολλαπλώς τον εαυτό του, καθώς θα αποδειχθεί αγνώμων έναντι αφοσιωμένων συνεργατών του, θα απολέσει τις πολύτιμες υπηρεσίες τους και θα αναβιβάσει στη διοικητική πυραμίδα πρόσωπα διεφθαρμένα και ανήθικα υπονομεύοντας ουσιαστικά τον ίδιο τον εαυτό. Εν κατακλείδι, εάν ο βασιλεύς παρασυρθεί σε τέτοιες συμπεριφορές, θα πλήξει ανεπανόρθωτα και τη δημόσια εικόνα του, καθώς δικαίως οι υπήκοοί του θα τον θεωρήσουν επικίνδυνα ευμετάβολο ως προς την κρίση και τις διαθέσεις του ακόμα και έναντι αποδεδειγμένα αφοσιωμένων κρατικών αξιωματούχων⁵⁹.

58. Γενέσιος, Γ', 3.56-61 (38).

59. Κατά τον αφηγητή των *Βασιλειών* το σφάλμα αυτό διέπραξε ο Θεόφιλος, ο οποίος παραπλανημένος από συκοφαντικές κατηγορίες θεώρησε ως εχθρό του τον Θεόφοβο, τον οποίον εν συνεχεία και θανάτωσε. Σχετικά βλ. Γενέσιος, Γ', 7-8 (42-43). Κατά τον αφηγητή των *Βασιλειών* το δυναστικό αίσθημα του Θεοφίλου είχε εξελιχθεί σε εμμονή, σε τέτοιον μάλιστα βαθμό που τον οδηγούσε σε ακραίες και άδικες συμπεριφορές εναντίον εν δυνάμει ανταπαιτητών του θρόνου. Σχετικά βλ. Γενέσιος, Γ', 9.20-27 (43-44) και Γ', 15 (49-50). Στο ίδιο σφάλμα υπέπεσε κατά τον αφηγητή και ο Μιχαήλ Γ', ο

Από την αφήγηση των *Βασιλειών* προκύπτει ότι ο φορέας της βασιλικής εξουσίας επιβάλλεται να διαχειρίζεται με σύνεση τα οικονομικά της αυτοκρατορίας και να σέβεται τον κρατικό πλούτο. Ως απαραίτητη προϋπόθεση για κάτι τέτοιο προβάλλεται ο πεπαιδευμένος χαρακτήρας του βασιλέως, ένεκα του οποίου εκείνος θα απέχει από κάθε πράξη που συνιστά ασυλλόγιστη σπατάλη και ασωτία και, ως εκ τούτου, θέτει σε κίνδυνο τα συμφέροντα της αυτοκρατορίας⁶⁰. Ο βασιλεύς θα πρέπει να

οποίος υιοθέτησε τις συκοφαντικές κατηγορίες του καίσαρα Βάρδα και έδωσε εντολή να δολοφονηθεί ο Θεόκτιστος. Σχετικά βλ. Γενέσιος, Δ', 10 (63-64). Για τη δολοφονία του Θεοκτίστου βλ. P. KARLIN-HAYTER, *Études sur les deux histoires du règne de Michel III*, Byz 41 (1971), 452-496 (επ' αυτού 461-466). Η ροπή του Μιχαήλ Γ' στην υιοθέτηση συκοφαντικών κατηγοριών ένεκα του ανασφαλούς του χαρακτήρα προκύπτει με τρόπο αδιαμφισβήτητο και από την επιλογή του να καθαιρέσει και να υποβάλει σε μοναχική κουρά τη μητέρα του Θεοδώρα, επειδή φοβόταν ότι εκείνη απεργάζεται την ανατροπή του. Σχετικά βλ. Γενέσιος, Δ', 11 (64). Για το ζήτημα της μοναχικής κουράς της Θεοδώρας βλ. KARLIN-HAYTER, *Études sur les deux histoires*, 469-474. Τέλος, η ρήξη μεταξύ του Μιχαήλ και του Βασιλείου Α', η οποία έληξε με τη δολοφονία του Μιχαήλ, κατά τον αφηγητή των *Βασιλειών* οφείλεται αποκλειστικά και μόνον στη δράση των συκοφαντών. Οι συκοφάντες *τρόπω παντὶ τὰ κατ' αὐτῶν ἀλλήλων ἐκμηχανώμενοι* ενέσπειραν μεταξύ του Μιχαήλ και του Βασιλείου το ζιζάνιο της καχυποψίας και της αντιπαλότητας *πρὸς διάλυσιν τῆς αὐτῶν ὁμονοουσης ἀγάπης*. Σχετικά βλ. Γενέσιος, 28 (79-80). Σχετικά βλ. και ΒΛΥΣΙΔΟΥ, Οι αποκλίσεις Γενεσίου και Συνέχειας Θεοφάνη, 100-101. Για τη σχέση του Μιχαήλ Γ' με τον Βασίλειο Α' βλ. επίσης S. TOUGHER, *Michael III and Basil the Macedonian: Just good friends?*, στο: L. JAMES (ed.), *Desire and Denial in Byzantium*, Aldershot 1999, 149-158. Τις ολέθριες συνέπειες της δράσης των συκοφαντών δοκίμασε για άλλη μία φορά ο Βασίλειος Α', όταν πίστεψε τις συκοφαντικές κατηγορίες του Σανταβαρηνού περί της σχεδιαζόμενης δολοφονίας του από τον γιο του Λέοντα. Η συνομωσία αυτή του Σανταβαρηνού προκάλεσε σοβαρότατους κλυδωνισμούς στους κόλπους της βασιλικής οικογένειας και, εάν δεν είχε αποκαλυφθεί, θα είχε εκτρέψει την ιστορική διαδρομή της μακεδονικής δυναστείας με τρόπο μη αναστρέψιμο. Σχετικά βλ. Γενέσιος, Δ', 29.5-14 (81).

60. Για κατασπατάληση του δημοσίου πλούτου εξαιτίας του απαίδευτου χαρακτήρα του κατηγορείται ρητώς ο Μιχαήλ Γ'. Ο αφηγητής των *Βασιλειών* μάλιστα φαίνεται πως υιοθετεί την άποψη ότι ένας από τους βασικούς λόγους που οδήγησαν τον Μιχαήλ Γ' στην καταστροφή ήταν η ασυλλόγιστη διασπάθιση του κρατικού πλούτου και μάλιστα σε ευτελείς ενασχολήσεις. Σχετικά βλ. Γενέσιος, Δ', 11 (64). Στο σημείο αυτό παρουσιάζει ιδιαίτερο ενδιαφέρον το γεγονός ότι ο αφηγητής επαινεί για τη χρηστή διαχείριση των οικονομικών της αυτοκρατορίας τόσο τον Θεόφιλο, όσο και τη Θεοδώρα. Επομένως, η ακαταλληλότητα του Μιχαήλ Γ' για το ύψατο αξίωμα αναδεικνύεται από τον αφηγητή

ταυτίζει το προσωπικό του συμφέρον με το συλλογικό και να απέχει από κάθε πράξη που κατατείνει στην αύξηση της ατομικής του περιουσίας και μπορεί να δημιουργήσει την υπόνοια στη σκέψη των υπηκόων του ότι εκείνος εκμεταλλεύεται την εξουσία του προς ίδιον όφελος⁶¹. Επιπλέον, ο φορέας της βασιλικής εξουσίας θα πρέπει να έχει την άμεση εποπτεία των δημοσιονομικών της αυτοκρατορίας και να παρακολουθεί τη διαδικασία είσπραξης των δημοσίων εσόδων, ούτως ώστε αφενός να εξασφαλίζει την κάλυψη των κρατικών δαπανών (αμυντικές δαπάνες, μισθοδοσία κρατικού μηχανισμού κ.λπ.) και των βασικών λειτουργιών του κράτους προνοίας⁶² και αφετέρου να είναι βέβαιος ότι εφαρμόζεται

των *Βασιλειών*, καθώς εκείνος σε έναν ζωτικό τομέα των καθηκόντων του υστερούσε εμφανώς έναντι ακόμα και της μητέρας του. Γενικά για τις αντιλήψεις των Βυζαντινών για την άσκηση εξουσίας από γυναίκα βλ. R. HIESTAND, Irene basileus –Die Frau als Herrscherin im Mittelalter, στο: H. HECKER (ed.), *Der Herrscher, Leitbild und Abbild im Mittelalter und Renaissance*, Düsseldorf 1990, 260, 263, 268. K. ΝΙΚΟΛΑΟΥ – ΕΙΡ. ΧΡΗΣΤΟΥ, Οι αντιλήψεις των Βυζαντινών για την άσκηση εξουσίας από γυναίκες (780-1056), *Σύμμεικτα* 13 (1999), 49-66. L. GARLAND, *Byzantine Empresses. Women and Power in Byzantium A.D. 527-1204*, London-New York, 1999. J. HERRIN, *Γυναίκες στην πορφύρα. Ηγεμόνες του μεσαιωνικού βυζαντίου* (μτφ. Α. ΕΜΜΑΝΟΥΗΛ), Αθήνα 2002. C. PAIDAS, Issues of social gender in Nikephoros Bryennios Ὕλη Ἱστοριῶν, *BZ* 101/2 (2008), 737-749 (επί του προκειμένου 740-744, όπου παρατίθεται και επιπλέον βιβλιογραφία για τον ρόλο της γυναίκας στη βυζαντινή κοινωνία).

61. Γενέσιος, Γ', 20 (53). Ο αφηγητής επαινεί για τον λόγο αυτόν τον Θεόφιλο, ο οποίος έδωσε εντολή να πυρποληθεί ένα εμπορικό πλοίο που πληροφορήθηκε ότι ανήκε στην αυγούστα Θεοδώρα, ακριβώς επειδή θεωρούσε ότι η ενασχόληση του ιδίου ή και της αυτοκράτειρας με οικονομικές δραστηριότητες που αποσκοπούσαν σε ίδιον όφελος θα μπορούσε να εγείρει ζήτημα εντιμότητας και να θέσει υπό αμφισβήτηση την ανιδιοτελή πρόνοιά του για τους υπηκόους του. Ωστόσο, επιβάλλεται να διευκρινιστεί ότι ο τρόπος, με τον οποίον παρουσιάζεται το εν λόγω περιστατικό, καθιστά σαφές ότι αποκλειστική πρόθεση του αφηγητή των *Βασιλειών* είναι να εξάρει την ανιδιοτέλεια και τον υπερβάλλοντα ζήλο του Θεοφίλου και επ' ουδενί να προσάψει κάποια μομφή στη Θεοδώρα, καθώς από πουθενά δεν προκύπτει ότι εκείνη είχε προβεί σε κάποια έκνομη ή ηθικά επίμεμπτη πράξη. Για το περιστατικό αυτό βλ. και Α. ΜΑΡΚΟΠΟΥΛΟΣ, Βίος της αυτοκράτειρας Θεοδώρας (*BHG* 1731), *Σύμμεικτα* 5 (1983), 249-285 (συγκεκριμένα 251, υποσ. 3), και Μ. ΓΕΡΟΥΜΑΤΟΥ, *Αγορές, έμποροι και εμπόριο στο Βυζάντιο (9ος-12ος αι.)*, Αθήνα 2008, 229-230.

62. Ο αφηγητής των *Βασιλειών* εξυμνεί τον Βασίλειο Α', ο οποίος απεδείκνυε εμπράκτως το ουσιαστικό ενδιαφέρον του για τους υπηκόους του και τα φιλάνθρωπα αισθήματά του για εκείνους με την ίδρυση νοσοκομείων, γηροκομείων και πτωχοκομείων. Σχετικά βλ. Γενέσιος, Δ', 41. 17-19 (90).

ένα δίκαιο σύστημα κατανομής των δημοσιονομικών βαρών στους υπηκόους της αυτοκρατορίας⁶³.

Ολοκληρώνοντας, οι ηγεμονικές αρετές που εξαίρονται ήδη από το προοίμιο των *Βασιλειών* είναι η σοφία, η φιλοκαλία και η λογιότητα⁶⁴. Ακολουθώς, αξιολογείται ως θετικό στοιχείο στην πολιτεία ενός ηγεμόνος το να ενδιαφέρεται και να μεριμνά για την πνευματική και πολιτιστική εξύψωση των υπηκόων του⁶⁵. Επιπλέον, ο φορέας της βασιλικής εξουσίας θα πρέπει να διακρίνεται για την αξιοπιστία και την ανιδιοτέλειά του⁶⁶,

63. Για τη χρηστή διαχείριση των δημοσιονομικών της αυτοκρατορίας επαινείται ο Βασίλειος Α΄, ο οποίος κατά τον αφηγητή των *Βασιλειών* σεβόταν τον δημόσιο πλούτο και λάμβανε κάθε πρόνοια για τη δημοσιονομική σταθερότητα της αυτοκρατορίας, εν αντιθέσει με τον Μιχαήλ Γ΄ που καταδαπανούσε τον κρατικό πλούτο με τον πλέον απερίσκεπτο τρόπο. Σχετικά βλ. Γενέσιος, Δ΄, 38 (88-89).

64. Ο αφηγητής εξυμνεί τον Κωνσταντίνο Ζ΄ Πορφυρογέννητο για τη φιλοκαλία και τη λογιότητα που τον διέκριναν. Ταυτοχρόνως, μνημονεύει τη σοφία του Λέοντος Σ΄ του Σοφού, η οποία του προσέφερε την υστεροφημία. Σχετικά βλ. Γενέσιος, “Προοίμιον”, 15-17 (3).

65. Επί τη βάσει αυτή, ο καίσαρας Βάρδας επικροτείται για την ίδρυση του πανεπιστημίου της Μαγναύρας. Ωστόσο, ο αφηγητής των *Βασιλειών* με μεγάλη επιμέλεια και υπηρετώντας τη φιλομακεδονική προπαγάνδα φροντίζει, ώστε η πνευματική αυτή επιτυχία να μην «πιστωθεί» ούτε στο ελάχιστο στον Μιχαήλ Γ΄. Ακριβώς για τον λόγο αυτόν ο Μιχαήλ Γ΄ παρουσιάζεται ως παντελώς αδιάφορος για την οργάνωση και τη λειτουργία του πανεπιστημίου της Μαγναύρας, ενώ αμελεί τα σοβαρότατα καθήκοντά του για να απολαμβάνει δημόσια θεάματα (αγώνες ιπποδρομίας) και να συμμετέχει σε ευτελείς διασκέδασεις. Σχετικά βλ. Γενέσιος, Δ΄, 17.53-66 (69-70). Για το ζήτημα των θεατρικών δρωμένων και των ιπποδρομιών βλ. P. KARLIN-HAYTER, *Imperial charioteers seen by the senate or by the plebs*, *Byz* 57 (1987), 326-335.

66. Στην αφήγηση των *Βασιλειών* ο Λέων Ε΄ επικρίνεται σε ηθικό επίπεδο για την απόφασή του να εγκαταλείψει μόνον του στη μάχη κατά του Κρούμου τον αυτοκράτορα Μιχαήλ Α΄. Η επιλογή αυτή του Λέοντος, ο οποίος τότε δεν είχε ανέλθει ακόμα στον θρόνο, δεν ήταν συνέπεια δειλίας, καθώς εν συνεχεία ο αφηγητής των *Βασιλειών* επαινεί τον Λέοντα τόσο για το ανδρείο του φρόνημα όσο και για τις στρατηγικές του γνώσεις, αρετές που εκείνος απέδειξε, όταν επετέθη μόνος του κατά των Βουλγάρων, προκειμένου να δοξαστεί ο ίδιος. Σχετικά βλ. Γενέσιος, Α΄, 1.23-27 (3-4) και Α΄, 2 (4). Στο σημείο αυτό θα πρέπει να επισημανθεί ότι ο αφηγητής των *Βασιλειών* εξ αρχής σπεύδει να προκαταλάβει την κρίση του *αποδέκτη της αφήγησής* του αναφορικά με την αποτίμηση της βασιλείας του Λέοντος Ε΄, τον οποίον ρητώς χαρακτηρίζει τύραννο, χωρίς προηγουμένως να έχει εκθέσει, έστω και ακροθιγώς, τις επιλογές και τη δράση εκείνου στον δημόσιο βίο της αυτοκρατορίας. Σχετικά βλ. Γενέσιος, Α΄, 4.70 (5).

αλλά και να εμφορείται από αγάπη και πραότητα προς τους υπηκόους του, καθώς με τις αρετές αυτές θα κερδίσει την αγάπη και την αφοσίωσή τους⁶⁷. Αρετές που αρμόζουν κατ' εξοχήν στον φορέα της βασιλικής εξουσίας, καθώς τον καθιστούν άξιο θαυμασμού και τον κάνουν να προσομοιάζει στους μυθικούς ήρωες, είναι και η σωματική ρώμη, το ανδρείο φρόνημα και το κάλλος⁶⁸. Διερευνώντας *ex contrario* τις ηθικές αρετές που συνθέτουν την εικόνα του ιδανικού ηγεμόνος, ο αφηγητής των *Βασιλειών* στηλιτεύει την τραχύτητα στη συμπεριφορά, την αγένεια, καθώς και την αστάθεια του χαρακτήρα, η οποία εκδηλώνεται με αντιφατικές επιλογές σε σοβαρά πολιτικά και θρησκευτικά ζητήματα⁶⁹.

67. Τις αρετές αυτές αναγνωρίζει ο αφηγητής στο πρόσωπο του Θεοφίλου. Η αγάπη και η πραότητα που εκείνος επέδειξε κατά την περίοδο της βασιλείας του, πάντα κατά τον αφηγητή, οδήγησε στον ανυπόκριτο θρήνο το σύνολο των παρισταμένων (συγκλητικών, κρατικών αξιωματούχων και απλών πολιτών) στη Μαγναύρα, όταν εκείνος στα πρόθυρα του θανάτου τους απευθύνθηκε για τελευταία φορά και τους διακοίνωσε την πολιτική του διαθήκη. Σχετικά βλ. Γενέσιος, Γ', 18.60-68 (52). Ιδιαίτερο ενδιαφέρον προκαλεί το γεγονός ότι στην αφήγηση των *Βασιλειών* εντοπίζονται ρητές αναφορές στην αγάπη ενός τουλάχιστον μέλους των υπηκόων της αυτοκρατορίας, καθώς και εξεχόντων αξιωματούχων όπως του Πετρωνά, στην αγάπη που εκείνοι έτρεφαν προς τον Μιχαήλ Γ'. Ενδεικτικά βλ. Γενέσιος, Δ', 15.80-93 (67). Το στοιχείο αυτό συνιστά ένα από τα μεγαλύτερα «ατοπήματα» του αφηγητή ως προς τους φιλομακεδονικούς προπαγανδιστικούς στόχους που έπρεπε να υπηρετήσει. Ωστόσο, ίσως οι αναφορές αυτές να αποσκοπούν στο να προσδώσουν το «τεκμήριο» της αντικειμενικότητας στην αφήγηση, την ίδια στιγμή που ο Μιχαήλ Γ' έχει στιγματιστεί από πλήθος βαρέων ελαττωμάτων.

68. Αξίζει να σημειωθεί ότι αυτές ακριβώς οι αρετές (κυρίως μάλιστα η σωματική ρώμη, το ανδρείο φρόνημα και οι απαράμιλλες επιδόσεις σε κάθε δοκιμασία που απαιτούσε δύναμη και επιδεξιότητα) κατέστησαν τον νεαρό Βασίλειο Α' άξιο της προσοχής επιφανών προσώπων κατά την έλευσή του στη Βασιλεύουσα και του «άνοιξαν τον δρόμο» προς τον θρόνο. Σχετικά βλ. και E. KISLINGER, *Der junge Basileios I. und die Bulgaren*, *JÖB* 30 (1981), 146-150. Ο παραλληλισμός του από τον αφηγητή με τους ομηρικούς βασιλείς και με μυθικά πρόσωπα αποσκοπεί ακριβώς στο να καταδείξει την απαράμιλλη δύναμή του, η οποία σε συνδυασμό με την ανδρεία του προκαλούσε τον θαυμασμό όλων. Η ενασχόληση μάλιστα του Βασιλείου με το κυνήγι και με διάφορα άλλα αθλήματα, τα οποία ουσιαστικά αποτελούσαν εξάσκηση των πολεμικών του αρετών κατά τις περιόδους της ειρήνης, τον διαφοροποιούν πλήρως σε ακόμα έναν τομέα από τον Μιχαήλ Γ', ο οποίος στο μεγαλύτερο μέρος της αφήγησης των *Βασιλειών* φέρεται να ασχολείτο σχεδόν αποκλειστικά με αρματοδρομίες. Σχετικά βλ. Γενέσιος, Δ', 26.21-30 (78) και Δ', 39-40 (89-90).

69. Αυτή ακριβώς είναι και η βασική κατηγορία που προσάπτεται από τον αφηγητή

Επιπλέον, ο αφηγητής των *Βασιλειών* θεωρεί ανάρμοστο εκ μέρους του φορέα της βασιλικής εξουσίας το να προβαίνει σε ενέργειες που φανερώνουν υπεροψία, ακόμα και αν η υπεροπτική αυτή συμπεριφορά οφείλεται στην εκτέλεση πράξεων που πιστοποιούν το ενδιαφέρον του για την ασφάλεια της αυτοκρατορίας⁷⁰. Καταλήγοντας, ο αφηγητής των *Βασιλειών* υιοθετεί την αντίληψη των θεωρητικών της βυζαντινής πολιτικής σκέψης και αναγνωρίζει ως ηγεμονική αρετή την ταχύτητα δράσης εκ μέρους του βασιλέως, εφόσον βεβαίως έχει προηγηθεί η εξέταση και ανάλυση όλων των σχετικών δεδομένων με την απαιτούμενη προσοχή και περίσκεψη⁷¹.

Με βάση την ανάλυση που προηγήθηκε προκύπτουν τα εξής συμπεράσματα:

1) Σε όλους τους σκιαγραφούμενους αυτοκράτορες αναγνωρίζονται αρετές, αδυναμίες και ελαττώματα, καθώς ο αφηγητής των *Βασιλειών* επιχειρεί με τον τρόπο αυτόν να προσδώσει στην αφήγησή του το τεκμήριο της αντικειμενικότητας. Ο Λέων Ε΄ προβάλλεται ως η προσωποποίηση του εκφυλισμένου ηγεμόνος λόγω της θρησκευτικής του πολιτικής, αλλά του αναγνωρίζονται στρατηγικές και πολιτικές αρετές⁷². Ο Μιχαήλ Β΄ επικρίνεται για τις παλινδρομήσεις στη θρησκευτική του πολιτική, αλλά επαινείται για τις επιδόσεις του στη διαχείριση εσωτερικών κρίσεων

των *Βασιλειών* στον Μιχαήλ Β΄ κυρίως για την κάθε άλλο παρά αταλάντευτη στάση του στην εικονομαχική έριδα. Σχετικά βλ. Γενέσιος, Β΄, 14 (35).

70. Γενέσιος, Γ΄, 20.83-87 (53). Ο αφηγητής των *Βασιλειών* αποδίδει την κατηγορία της υπεροψίας στον Θεόφιλο (*ὑπερόψους ἦν*), επειδή ύστερα από την ανακαίνιση και ενίσχυση των τειχών της Βασιλεύουσας ανέγραψε πάνω σε αυτά το όνομά του. Η κρίση αυτή του αφηγητή, η οποία θα μπορούσε να ερμηνευτεί και ως άτεχνη χρήση των πηγών του, πιθανότατα οφείλεται στην πρόθεσή του να μειώσει το ενδιαφέρον που επεδείκνυε ο Θεόφιλος για τη θωράκιση της αυτοκρατορίας –ενδιαφέρον που σε αρκετά σημεία αναγνωρίζει ρητώς και ο ίδιος ο αφηγητής– ακριβώς επειδή στην αφηγηματική του εικόνα έπρεπε εντέλει να υπερτερούν τα μειονεκτήματα έναντι των προτερημάτων.

71. Στο πλαίσιο αυτό ο αφηγητής των *Βασιλειών* επαινεί την αυτοκράτειρα Θεοδώρα για τη στάση της στο ζήτημα της εικονομαχίας και την υποδειγματική και άνευ χρονοτριβής διευθέτηση του σοβαρότατου αυτού προβλήματος, το οποίο προκάλεσε ισχυρότατους κλυδωνισμούς στους κόλπους της αυτοκρατορίας. Σχετικά βλ. Γενέσιος, Δ΄, 3.81-82 (57).

72. Πολύ ενδιαφέρονσα είναι η αντιπαράθεση χωρίων των *Βασιλειών* και της *Συνέχειας του Θεοφάνη* από τον KAZHDAN, *A History of Byzantine Literature (850-1000)*, 144-152, από την οποία προκύπτει η διαφορετική θεώρηση του Γενεσίου.

και στην αντιμετώπιση των εξωτερικών εχθρών της αυτοκρατορίας⁷³. Ο Θεόφιλος στηλιτεύεται για τις εικονομαχικές του πεποιθήσεις, αλλά κατά τα λοιπά οι επιδόσεις του σε όλους τους τομείς αποτιμώνται θετικά⁷⁴. Αξιοσημείωτο είναι το γεγονός ότι το μόνο πρόσωπο, εξαιρουμένου φυσικά του Βασιλείου Α΄, που δεν στιγματίζεται από κάποιο ελάττωμα ανάρμοστο προς το βασιλικό αξίωμα είναι η αυγούστα Θεοδώρα⁷⁵ προφανώς ένεκα της απόφασής της να αποκαταστήσει τις εικόνες. Η θετική αυτή αποτίμηση της Θεοδώρας αφηγηματικά λειτουργεί ως υπόβαθρο για την ανάδειξη των αδυναμιών του Μιχαήλ Γ΄⁷⁶. Παράλληλα, όμως, η απολύτως αρνητική σκιαγράφηση του καίσαρα Βάρδα αφηγηματικά «απαλλάσσει» τον Μιχαήλ Γ΄ από πολλές κατηγορίες και τον καθιστά συμπαθέστερο σε σχέση με τον *Βίο Βασιλείου* και τη *Συνέχεια του Θεοφάνη* στον αποδέκτη της αφήγησης⁷⁷.

2) Η σοβαρότερη απόκλιση από το βασιλικό ιδεώδες είναι η εκτροπή του φορέα της βασιλικής εξουσίας από την οδό της ευσέβειας και η διασάλευση της εκκλησιαστικής ειρήνης. Έπονται η αδυναμία προάσπισης της ασφάλειας της αυτοκρατορίας, η αναποτελεσματικότητα ως προς τη διαφύλαξη της κοινωνικής συνοχής και η ανεπάρκεια ως προς την ορθή διαχείριση των οικονομικών του κράτους.

73. Γενικά για τον Μιχαήλ Β΄ βλ. BARIŠIĆ, *Les sources de Génesios et du Continuateur de Théophane*, 257-271· *ODB*, vol. 2, 1363.

74. Για τον Θεόφιλο βλ. γενικά J. ROSSER, *Theophilus (828-842)*, *Βυζαντινά* 3 (1983), 37-56· A. MARKOPOULOS, *The rehabilitation of the emperor Theophilus*, στο: L. BRUBAKER (ed.), *Byzantium in the ninth century: Dead or alive*, Aldershot 1998, 37-49· *ODB*, vol. 3, 2066· J. SIGNES CODONER, *The emperor Theophilus and the East, 829-842. Court and frontier in Byzantium during the last phase of Iconoclasm* [Birmingham Byzantine and Ottoman Studies, 13], Farnham 2014· παράλληλα με τη μονογραφία του SIGNES CODONER βλ. το πολύ ενδιαφέρον βιβλιοκριτικό δοκίμιο του T. LOUNGHIS, *Review article*, *Βυζ Συμ* 25 (2015), 237-260. Για την εικόνα του Θεοφίλου στη *Συνέχεια του Θεοφάνη* βλ. JENKINS, *The Classical Background of the Scriptores post Theophanem*, 17-18.

75. Παράλληλα, βλ. στο παρόν σ. 236, υποσ. 59. Γενικά για την αυτοκράτειρα Θεοδώρα βλ. ΜΑΡΚΟΠΟΥΛΟΣ, *Βίος της αυτοκράτειρας Θεοδώρας*, 249-285· *ODB*, vol. 3, 2037-2038· HERRIN, *Γυναίκες στην πορφύρα*, 373-476.

76. Για την εικόνα του Μιχαήλ Γ΄ και τη στάση της φιλομακεδονικής γραμματείας έναντι εκείνου βλ. στο παρόν σ. 219, υποσ. 18.

77. Για το ζήτημα αυτό βλ. και ΒΑΣΙΛΑΟΥ, *Οι αποκλίσεις Γενεσίου και Συνέχειας Θεοφάνη*, 98-99.

3) Ο Μιχαήλ Γ΄ σκιαγραφείται ως ανεπαρκής για το βασιλικό αξίωμα κυρίως ένεκα της ανίσχυρης προσωπικότητάς του, όχι όμως και ως απάνθρωπος ή ως αμελής για την ασφάλεια της αυτοκρατορίας. Ο Βασίλειος Α΄ σκιαγραφείται ως υποδειγματικός ηγεμών, καθώς κοσμεύεται από το σύνολο των ηγεμονικών αρετών και δεν βαρύνεται από κανένα πάθος⁷⁸.

4) Πρόθεση του αφηγητή των *Βασιλειών* αναμφίβολα είναι η προβολή της φιλομακεδονικής προπαγάνδας⁷⁹. Αυτό, ωστόσο, επιχειρεί να το επιτύχει όχι αμαυρώνοντας εν συνόλω την εικόνα του Μιχαήλ Γ΄⁸⁰, αλλά προβάλλοντας την αδιαμφισβήτητη υπεροχή του Βασιλείου Α΄ έναντι του τελευταίου εξ Αμορίου αυτοκράτορος ως προς τις ηγεμονικές του αρετές. Ο Βασίλειος Α΄ απαλλάσσεται από το άγος της μαιφονίας όχι μέσω της προβολής της ως απαραίτητης για τη διάσωση της αυτοκρατορίας από έναν επικίνδυνο βασιλέα, αλλά μέσω της απόδοσης της πράξης αυτής σε άλλα πρόσωπα, τα οποία ήταν ηθικά διεφθαρμένα και αυτενεργούσαν. Άραγε αυτό οφείλεται στην αδυναμία του Γενεσίου να κατανοήσει τον ακρογωνιαίο λίθο της φιλομακεδονικής προπαγάνδας, στην επιλογή μιας

78. Γενικά για την εικόνα του Βασιλείου Α΄ βλ. A. VOGT, *Basile Ier empereur de Byzance (867-886) et la civilisation Byzantine à la fin du IXe siècle*, Paris 1908 (ανατύπωση New York 1972)· N. ADONTZ, La portée historique de l'oraison funèbre de Basile I par son fils Léon VI le Sage, *Byz* 8 (1933), 502-508· ΤΟΥ ΙΔΙΟΥ, L'âge et l'origine de l'empereur Basile Ier (867-886), *Byz* 8 (1933), 475-500, και *Byz* 9 (1934), 223-260· G. MORAVCSIK, Sagen und Legenden über Kaiser Basileios I., *DOP* 15 (1961), 59-126· I. ŠEVČENKO, La biographie de l'empereur Basile Ier, στο: A. GUILLOU (ed.), *La civiltà Bizantina dal IX all'XI secolo, aspetti e problemi*, Bari 1978, 91-127· KISLINGER, Der junge Basileios I., 137-150· Π. Α. ΑΓΑΠΗΤΟΣ, Ἡ εἰκόνα τοῦ αὐτοκράτορα Βασιλείου Α΄, 285-322· Β. Ν. ΒΛΥΣΙΔΟΥ, Ἐξωτερικὴ πολιτικὴ καὶ ἐσωτερικὲς ἀντιδράσεις τὴν ἐποχὴ τοῦ Βασιλείου Α΄. Ἔρευνες γιὰ τὸν ἐντοπισμὸ τῶν ἀντιπολιτευτικῶν τάσεων στὰ χρόνια 867-886, Αθήνα 1991, passim· Α. ΜΑΡΚΟΠΟΥΛΟΣ, An anonymous laudatory poem in honour of Basil I, *DOP* 46 (1992), 225-232· ΤΟΥ ΙΔΙΟΥ, Constantine the Great in Macedonian historiography: models and approaches, στο: P. MAGDALINO (ed.) *New Constantines. The Rhythm of Imperial Renewal in Byzantium, 4th-13th Centuries* [Society for the Promotion of Byzantine Studies, Publications, 2], Aldershot 1994, 159-170.

79. Για τον πολιτικό στόχο των *Βασιλειών* και της *Συνέχειας του Θεοφάνη* βλ. ΒΛΥΣΙΔΟΥ, Οι αποκλίσεις Γενεσίου και Συνέχειας Θεοφάνη, 76.

80. Στην άποψη αυτή καταλήγει και η ΒΛΥΣΙΔΟΥ, Οι αποκλίσεις Γενεσίου και Συνέχειας Θεοφάνη, 79-80, 83, 94-95, 96, 99, 101-103.

διαφορετικής προσέγγισης και ερμηνείας των ιστορικών γεγονότων εκ μέρους του⁸¹, η οποία όμως δεν ήταν επαρκής για να ικανοποιήσει τους πολιτικούς στόχους του Κωνσταντίνου Ζ΄ Πορφυρογεννήτου, ή στην υποσυνείδητη απροθυμία του να συμπράξει σε μία ιστορική αδικία;

81. Υπέρ αυτής της άποψης φαίνεται ότι κλίνουν τόσο η ΒΛΥΣΙΔΟΥ, *Οι αποκλίσεις Γενεσίου και Συνέχειας Θεοφάνη*, 101-103, όσο και ο ΚΑΡΠΙΟΖΗΛΟΣ, *Βυζαντινοί Ιστορικοί και Χρονογράφοι*, 332-333.

THE THEORETICAL ROYAL MODEL IN THE HISTORICAL WORK OF JOSEPH
GENESIOS *ON THE REIGNS OF THE EMPERORS*

The historical work *On the reigns of the emperors* of Joseph Genesios holds a prominent place among the writings that shaped and displayed the pro Macedonian propaganda, which intended to mar the image of the emperor Michael III and idealize the founder of the Macedonian dynasty Basil I. In the framework of the present study the theoretical royal model that emerges from the narrative *On the reigns of the emperors* is explored and analyzed. Detecting the royal model and demonstrating the political thought it expresses, constitute the key parameters in order, on the one hand, to comprehend the method that Genesios uses to fully exploit his sources, and on the other hand, to evaluate Genesios as a historian and as a political thinker both by his contemporaries and the recipients of his narrative nowadays.

